

TANZİMATTAN CUMHURİYETE AVUKATLIK

Advocacy from the Tanzimat to the Republic

Seda ÖRSTEN ESİRGEN*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde klasik dönemde kişiler, İslam hukukunun vekalet hükümleri çerçevesinde mahkemede vekil bulundurma imkanına sahip olmuşlardır. Ancak Tanzimat dönemine gelindiğinde, yeni mahkemelerin kurulması ve Batı'dan yeni hukuk kurallarının kabulü, mahkemelerde vekillik yapacak kişilerde bazı özellikler aranmasını gerektirmiştir. Hukuk eğitiminin modernleşme süreciyle de yakından ilgili olan bu durum, çeşitli hukuki düzenlemelerle birlikte, avukatlık mesleğinin kurumsallaşma sürecinin başlamasını sağlamıştır. Gerek avukatlık, gerek yargı örgütü ile ilgili çeşitli düzenlemelerde yer alan avukatın hak ve yükümlülükleri, vekalet ücreti, cezai, hukuki ve disiplin sorumluluğu gibi konulardaki hükümler, modern avukatlık anlayışının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda, Tanzimat döneminden Cumhuriyet dönemine avukatlık hukuku açısından önemli bir birikim devredilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Avukat, dava vekili, savunma, avukatlık hukuku, baro

ABSTRACT

During the classical age of the Ottoman Empire, everyone had the right to hold an agent in the court within the framework of the provisions of

* Yrd.Doç.Dr., Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. (orsten@law.ankara.edu.tr)

Islamic law about the agency contract during the classical age. But the establishment of new courts and adoption of European codes required that people should have had some features to be an attorney in the courts. This situation was relevant to the modernization of legal education and also the beginning of the process of the institutionalization of advocacy. The provisions of attorney's fee, rights, obligations, responsibilities being in the legal arrangements about advocacy and judicial organisation provided the formation of modern advocacy. Consequently it was taken over the heritage of advocacy from Tanzimat to the Republic.

Keywords: Advocate, trial attorney, defense, law of advocacy, bar association

GİRİŞ

İnsanlardaki savunma ihtiyacı, tarih boyunca farklı görünümler arzemiş; toplumlar, yaşam koşulları ve kültür anlayışlarına göre savunma usulleri geliştirmişlerdir. Bu doğrultuda, çeşitli mücadeleler sonucunda elde edilen hak ve özgürlüklerin korunması da, savunma kavramını etkilemiş; en önemli aşama, farklı zamanlarda karşılık verilmesi ve sürece başka kişilerin katılması olmuştur.¹

Yüzlerce yıllık bir mücadelenin sonunda, temel bir hak olan savunma hakkının kullanılmasında avukatlık, mesleki kurumlaşmaya yönelik çeşitli kurullarla düzenlenerek, bağımsız bir yapı halini almıştır.² Türk hukuk tarihi açısından söz konusu yapının Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemiyle birlikte oluşmaya başladığı görülmektedir.

Tanzimat döneminde temel hak ve güvenceler açısından atılan adımlar, gerek maddî hukuk, gerek usul hukukunda yeni kurulların varlığı ve yeni mahkemelerin kurulması, olası hak kayıplarını da beraberinde getirmiş; bu durum, hak arama özgürlüğünün kullanılması açısından kurumsallaşmayı gerektirmiştir.

¹ Oya AKGÖNENÇ, "Savunmanın Tarihi Gelişmesi Üstüne Düşünceler", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 1988, S: 1, s. 16-19.

² Semih GÜNER, *Avukatlık Hukuku*, Ankara: Yetkin Kitabevi, 2011, s. 39-72.

Bu doğrultuda, modern avukatlık anlayışı, ilk olarak yeni kurulan nizamiye mahkemelerinde ortaya çıkmıştır.³ Ancak zaman içinde, İslam hukukunun vekalet hükümleri çerçevesinde vekil kabul eden şeriye mahkemelerinde de, yeni gelişmelere kayıtsız kalınmamıştır.

Bu çalışma, bir yandan Tanzimat döneminden başlayarak Türk hukuk tarihinde avukatlık mesleğinin tarihsel gelişimini ortaya koyarken, diğer yandan 1924 yılında Muhamat Kanunu kabul edilinceye kadar avukatlık konusunda getirilen hukuki düzenlemeler çerçevesinde avukatlık hukukunun oluşup oluşmadığını araştırmayı amaçlamaktadır. Söz konusu dönemde başta *Muhamat* dergisi olmak üzere, çeşitli dergilerde yayınlanan ve dönemin hukukçuları tarafından kaleme alınan makaleler, modern savunma ve avukatlık anlayışını ortaya koymuş; çeşitli arşiv belgeleri ise, uygulamayı göz önüne sermiştir. Sonuç olarak, avukatın hak ve yükümlülükleri, vekâlet ücreti, cezai, hukuki ve disiplin sorumluluğu gibi konularda, Tanzimat döneminden itibaren hukukî ve meslekî açıdan kurumsallaşmanın başladığı ortaya konulmuştur.

I. Osmanlı Devleti'nde Avukatlık ve İlgili Mevzuat

Klasik dönemde esas itibariyle tek hâkimli şeriye mahkemelerine dayanan Osmanlı yargı örgütü kapsamında, mahkemelerde kadıya yardımcı bazı görevliler bulunmakla birlikte, doğrudan tarafların haklarını savunma amacıyla yargılama sürecine katılan kişiler varolmamıştır.

Bununla birlikte, İslam hukukunda “husumete vekalet” veya bir başka deyişle “murafaaya vekalet” kurumu çerçevesinde, davacı veya davalının bir şahsı kendi adına davada taraf olmak üzere vekil tayin etmesi mümkün kılınmış; hangi durumlarda vekil tayin edilebileceği öngörülmüştür.⁴ Ancak bu faaliyeti yerine getiren kişilerin belirli niteliklere sahip olmaları şartı

³ Avi RUBİN, “From Legal Representation To Advocacy: Attorneys and Clients In The Ottoman Nizamiye Courts”, *International Journal of Middle East Studies*, 44 (2012), 111-127.

⁴ Ronald C.JENNINGS, “The Office of Vekil (Wakil) in 17th Century Ottoman Sharia Courts”, *Studia Islamica*, 1975, 42, pp. 147-169; Gül AKYILMAZ, “Tanzimattan Önce Avukatlık Müessesesi”, *Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 1, S: 12, Kasım 1996, s. 16, 17; Mehmet GAYRETLİ, “İslam Adliye Teşkilatında Avukatlık”, <http://www.e-akademi.org/makaleler/mgayretli-1.pdf>; Haluk SONGÜR, “İslam Hukukunda Avukatlık Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme”, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1994, S: 1, s. 225-256.

aranmamış; sistematik bir çalışma usulü olmadan, yargılama sürecine etkileri sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla bu çerçevede Osmanlı Devleti'nde Tanzimat öncesi dönemde savunma, yargının kurucu unsuru sayılmamıştır.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat öncesi dönemde avukatlığa benzer bir işlevi, ilk olarak arzuhalciler yerine getirmiştir. Resmi devlet dairelerine ya da özel kişilere, başkaları adına mektup ya da dilekçe yazarak geçinen kişilere “arzuhalci” adı verilmiştir. Okuma-yazma oranının düşük olduğu Osmanlı toplumunda arzuhalciler, İstanbul'da yaşayan veya İstanbul dışından gelip, istek ve şikâyetlerini resmî makamlara iletmek isteyen halk için aracı olmuşlardır. Arzuhalcilerin hukuk bilgisine sahip, tecrübeli ve dürüst kişilerden seçilmesine dikkat edilerek, bu nitelikleri taşımayanların arzuhalcilik yapmalarına izin verilmemiş; bu suretle, arzuhalcilik izne ve dolayısıyla devlet denetimine tâbi tutulmuştur. Söz konusu nitelikleri, daha çok Divan-ı Hümayun ve Babîâli kalemlerinden emekli olan eski kâtipler taşıdıklarından, arzuhalcilik zaman içinde onların tekeline geçmiştir. Bu çerçevede, önemli bir örgüt olarak varolan arzuhalcilerin, Osmanlı Devleti'nde modern avukatlığın temel görevlerinden yazılı savunmayı gerçekleştirdikleri için, Türk avukatlığının çekirdeğini oluşturdukları ileri sürülmüştür.⁵

Tanzimat dönemine gelindiğinde, dava vekilinin “*kanunlar ve yürürlükteki düzenlemelerin aradığı şartları sağladıktan sonra vatandaşların maddi ve manevi hak ve menfaatlerini savunmaya kendisini hasr ve vakf eden kimse*”⁶ olarak tanımlandığı görülmektedir. Gerçekten Tanzimat ve Islahat Fermanlarının hukuk sistemi ile kişi hak ve güvenceleri açısından getirdikleri ilkelerle, Türk hukuk tarihinde savunma mesleğinin altyapısının oluşması için gerekli şartları sağladıkları kabul edilmektedir.⁷

Tanzimat döneminde avukatlık kurumuyla ilgili mevzuata bakıldığında, ilk olarak çeşitli hukukî düzenlemelerin içinde dağınık hükümlerin varlığı dikkat çekmektedir.

⁵ Haydar ÖZKENT, *Avukatın Kitabı*, İstanbul: 1940, s. 4, 47; Nevin ÜNAL ÖZKORKUT, “Savcılık, Avukatlık ve Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devleti'ne Girişi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2003, 52(4), s. 150; Turan TANYER, “Eski İstanbul'da Arzuhalciler”, *TBB Dergisi*, 2004, S: 53, s. 271, 272.

⁶ Ş. ŞEKİB, “Tarihçe-i Muhamat”, *Muhamat*, 10 Teşrinisani 1327, S: 5, s. 136.

⁷ ÖZKENT, s. 52.

Avukatlık kurumu ile ilgili ilk düzenlemeye, dolaylı olarak 1858 tarihli *Ceza Kanunname-i Hümayunu*'nda sır saklama konusunda rastlanırken⁸; 1861 tarihli *Usul-i Muhakeme-i Ticarete Dair Nizamname* vekil tayin etme konusunda⁹, 1869 tarihli *Şura-yı Devlet Nizamname-i Dâhilisi* de, vekilin gerekliliği ve vekâletin kabulü hakkında birkaç hüküm getirmiştir.¹⁰ 14 Şubat 1870 tarihli *Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'nin Nizamname-i Dahilisi* ise, vekil aracılığıyla başvuru yapmayı mümkün kılmıştır (md. 28). 22 Şubat 1870 tarihli *Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mehakim-i Nizamiyesine Dair Nizamname*'nin 76., 77. ve 78. maddelerinde de¹¹, vekil ve vekâlet ile ilgili çeşitli düzenlemeler yer almıştır. Ancak bu

⁸ 1858 tarihli *Ceza Kanunname-i Hümayunu*'nun 215. maddesinde meslek sırrını saklamayanlar hakkında verilecek cezalar düzenlenmiş; madde metninde yer alan “*etibba ve cerrah ve ezracı ve kâbile hatunlar ve bunların emsali kimseler...*” ifadesinde “avukat” veya “vekil” kelimesi açık olarak geçmemekle birlikte, öngörülen cezanın vekilleri de kapsadığı kabul edilmiştir. Ayrıca belirtilmemiş olmasının, söz konusu dönemde dava vekilliğinin bir meslek olarak kabul edilmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. İbrahim DURHAN, “Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi”, *AÜEHFD*, 2004, 8(3-4), s. 31.

⁹ Nizamname'nin dördüncü faslında yer alan 28-30. maddelerde, vekil ve vekâlet konusuna ilk kez değinildiği görülmüştür. 28. maddede, tarafların mahkemeye bizzat gelmeye veya vekil göndermeye mecbur oldukları belirtilirken, vekâletin geçerliği ve nasıl düzenleneceği konularına da değinilmiştir. 29. madde, “*vekâletnamenin murafaadan evvel mahkeme başkâtibine ibraz olunması*” hususunu düzenlemiştir. 30. madde ise, “*hiçbir kimse geçerli vekâletnameye sahip olmadıkça veyahut mahkeme huzurunda taraflardan biri tarafından tevkil kılınmadıkça vekâlet edemez*” hükmünü getirmiştir.

¹⁰ 1869 tarihli *Şura-yı Devlet Nizamname-i Dâhilisi*'nin 6. maddesi'ne göre, duruşmalara haklı bir neden olmaksızın katılmayan davacı, mahkemenin kabul edeceği bir vekil tayin edebilir. Ancak davalının da aynı şekilde vekil tayin edip edemeyeceği konusunda bir açıklık yoktur. Diğer taraftan, davacı da, vekil tayin etme konusunda tam bir serbestiye sahip olmayıp, dava başvurusunu bizzat kendisi yapacak; yargılama devam ederken, zorunlu nedenlerle davasını takip edememesi durumunda vekil tayin edebilecektir. Bir başka deyişle, davacıya tanınan bu hak, zorunlu bir nedenin varlığına bağlanmıştır. DURHAN, s. 33.

¹¹ 76. madde: “*Cinayetten münbais hukuk-ı şahsiye davalarında müddei ve müddealeyh taraflarından vekil tayin edilebilir. Mevadd-ı cezaiye muhakemesinde müttehem bizzat hazır bulunmak şartile ledelmüdafaa bir vekil bulundurabilecektir*”. 77. madde: “*Tayin olunacak vekilin mukayyet olmak üzere suret-i resmîyede ve asilin mühür veya imzasile mensup olduğu mahall-i resmiden musaddak bir vekâletname ibraz etmesi ve mutlaka tebaa-yı Devlet-i Âliyeden bulunması lâzım gelecektir*”. 78. madde: “*Meclislerde rüyet olunacak deavide reis ve âza ve kâtip ve mümeyyiz ve mustantikler ve zabitan ve neferat-ı askeriye vekâlet edemeyeceklerdir. Fakat mehakim huzurunda kendi deavi-i şahsiyeleri için asalet ve zevcelerine ve zevcelerinin validelerine ve kendilerinin âba ve ecdat ve evlât ve ahfadına vekâlet edebilirler*”.

düzenlemelerin İslam hukuku çerçevesinde dava vekâleti anlayışını yansıtmaktan öteye gitmediği görülmüştür.¹²

Vekâletin çeşitli yönlerine değinen bu düzenlemelerde, dava vekilliğinin bir kamu hizmeti olmasına ve vekilin adaletin gerçekleşmesine hizmet etmesine, bu nedenle dava vekilliği yapacak kişilerde özel koşullar aranması gerektiğine yönelik ifadeler bulunmamaktadır.¹³

Mecelle'nin 22 Temmuz 1874 tarihinde yürürlüğe giren 11. kitabı ise, doğrudan vekâlet konusuna ilişkin olmakla birlikte, içerik açısından değişiklik getirmemiştir. 1449-1530. maddeler arasında vekâletin genel hükümleri, çeşitleri, davaya vekâletin esasları, tarafların hak ve yükümlülükleri gibi bazı hususlarda düzenleme yapılmıştır.¹⁴

Bir davada vekil bulundurmaya tamamıyla taraflara ait ve vekâlet akdi çerçevesinde yapılacak bir iş olarak kabul eden *Mecelle*'de dikkat çekici olan, dava vekâletini alım-satıma, kiraya vekâlet gibi değerlendirmesi, dolayısıyla yalnızca özel hukuk bakımından ele almasıdır. Bu açıdan, *Mecelle*'nin günümüzdeki özel hukuk hükümleri ile bazı benzerlikler gösterdiği kabul edilebilirse de; yargı sistemi içinde bir savunma makamı oluşturmaya yönelik düzenleme getirdiği söylenemez.¹⁵

1875 yılına kadar yapılan hukukî düzenlemelerin zaman içinde savunma mesleğinin kurumsallaşması ihtiyacını ortaya çıkardığı görülür. Bu doğrultuda, 17 Kasım 1875 tarihinde doğrudan dava vekilliği hakkındaki ilk düzenleme, *Mehakim-i Nizamiye Dava Vekilleri Hakkında Nizamname*¹⁶ kabul edilmiştir.

İslam hukukunun dava vekâleti anlayışından avukatlık mesleğine doğru gelişimi hukuki zeminde kurumsallaştıran ve dava vekâletini farklı hukukî boyutlarıyla ele alan Nizamname, bu açıdan Türk hukuk tarihinde bir dönüm noktası olarak nitelendirilmiştir.¹⁷

¹² DURHAN, s. 33.

¹³ GÜNER, s. 77.

¹⁴ *Mecelle*'nin vekâletin şekli ve kurulması, tarafların borçları ile vekâletin sona ermesine ilişkin hükümlerinin *Fransız Medeni Kanunu* ile karşılaştırmalı incelemesi için bkz. Seda ÖRSTEN ESİRGİN, "Mecelle ve Fransız Medeni Kanunu Çerçevesinde Vekâlet Sözleşmesi", *Ankara Barosu Dergisi*, 2013, C. 71, S: 1, s. 167-184.

¹⁵ DURHAN, s. 33, 34.

¹⁶ Düstur, I. Tertip, C. III, s. 198-206.

¹⁷ DURHAN, s. 34.

1875 tarihli Nizamname, ilk olarak İstanbul'daki mahkemeler için kabul edilmiş; dava vekaleti mesleğinin ülkenin tamamına yaygınlaşması, 27 Haziran 1879 tarihli “*Dava Vekâleti Nizamının Vilayatta Dahi İcrasına Dair Tahrirat-ı Umumiye*”¹⁸ ile gerçekleşmiştir.¹⁹

Söz konusu Nizamname'nin yayınlanmasından kısa bir süre sonra, 1876 yılında kabul edilen *Kanun-i Esasi*'de ise, dava vekâleti açıkça düzenlenmese de; 83. maddesinde yer alan “*Herkes huzur-ı mahkemede hukukunu muhafaza için lüzum gördüğü vesait-i meşruayı istimal edebilir*” hükmü, hak arama özgürlüğünün anayasada dile getirilmesi açısından önemlidir.

“Avukat” sözcüğünün resmî olarak kullanılması ilk kez 26 Şubat 1883 tarihli *Dava Vekilleri Hakkında Rumeli-i Şarkîye Mahsus Kanun-i Vilayet*²⁰ ile gerçekleşmiştir. Özerk bir statüye sahip Doğu Rumeli'de yürürlüğe giren söz konusu Kanunun, 1875 tarihli Nizamname'den daha kapsamlı bir şekilde Avrupa devletlerindeki meslek esaslarına uygun olarak düzenlendiği ifade edilmiştir.²¹

8 Ekim 1886 tarihinde yayınlanan *Maliye Nezaretine Merbut Hukuk Müşaviriyle Dava Vekillerine Dair Talimat*²² ise, kamu avukatlığına ilişkin genel bir düzenleme getirmiştir. Buna göre, sadece Hazine-i Celile'ye ilişkin davalarla ilgilenmek ve başka dava kabul etmemek üzere İstanbul'da dava vekilleri görevlendirilmesi kabul edilmiş; ayrıca vilayetlerde ücretli olarak şahadetnameli dava vekillerinin de istihdam edileceği belirtilmiştir (md. 2).

15 Ocak 1892 tarihli *Girit Vilayeti Dava Vekilleri Hakkında Nizamname*²³ de, dava vekâletinde bulunacakların taşınması gereken şartları, yapılacak sınavı, dava vekillerinin görev ve sorumlulukları ile vekâlet ücretlerini düzenleyen, yerel nitelikte bir hukuki düzenlemedir.

II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde, çeşitli hukuk metinlerinde dava vekilliğini doğrudan ya da dolaylı olarak düzenleyen hükümler getirilmiştir.

¹⁸ Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 716.

¹⁹ Ekrem Buğra EKİNCİ, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, İstanbul: Arı Sanat Kitabevi, 2004, s. 233.

²⁰ Düstur, I. Tertip, Z3, s. 231-239.

²¹ ÖZKENT, s. 75, 76.

²² Düstur, I. Tertip, C. V, s. 531-544.

²³ Düstur, I. Tertip, C. VI, s. 1168-1174.

Bunlar arasında 16 Eylül 1909 tarihli *Dava Vekilleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat*²⁴, 28 Kasım 1909 tarihli *Adliye Müfettişlerinin Vezaiif ve Derece-i Salahiyetlerini Mübeyyin Talimat*²⁵, 24 Nisan 1913 tarihli *Sulh Hâkimleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat*²⁶, 2 Mart 1915 tarihli *Mehakim-i Şer'iyede İcra-yı Vekâlet Edebilecekler Hakkında Kanun*²⁷, 8 Mart 1915 tarihli *Memalik-i Osmaniyede Bulunan Ecnebilerin Hukuk ve Vezaiifi Hakkında Kanun-ı Muvakkat*²⁸ sayılabilir.

Milli Mücadele döneminde ise, 2 Nisan 1919 tarihli *Mehakim-i Nizamiye Dava Vekilleri Hakkında Nizamname*'de yapılan bir değişikliğin yanı sıra, 18 Ocak 1921 tarihinde *Dava Vekâleti Ruhsatnamesi İstihsaline Dair Nizamname* adıyla bir düzenleme getirilmiştir. Bu dönemde ayrıca T.B.M.M.'nin üyelerin dava vekâletiyle uğraşamayacaklarına dair kararı da dikkat çekmektedir. Ancak en önemli gelişme, Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra, 3 Nisan 1924 tarihinde *Muhamat Kanunu*'nun kabul edilmesiyle, avukatlık kurumunun bağımsız ve çağdaş bir şekilde Türk hukukunda varlık kazanmasıdır.

Görüldüğü gibi, Tanzimat döneminden itibaren, 1924 tarihli Muhamat Kanunu'na kadar geçen yaklaşık altmış yıllık dönemde, avukatlık mevzuatı dağınık bir görünüm arz etmiştir. Ancak bu durum, avukatlık kurumunun gelişimini olumsuz etkilememiş; gerek örgütlenme, gerek avukatlık hukukunun oluşumu açısından, Cumhuriyet dönemine önemli bir altyapı sağlamıştır.

II. Avukatlık Şartları

Avukatlığın hukuk tarihindeki gelişim sürecine bakıldığında, dünyanın her yerinde belirli şartlara sahip kişilerin bu mesleği icra edebildikleri görülmüştür. Örneğin Fransa'da XIV. yüzyıldan itibaren dava vekili olmak isteyen kişiler sınava tabi olmuşlar; ancak yaklaşık üç yüzyıl sonra bu sınav yeterli görülmeyerek, hukuk eğitimi şartı getirilmiştir.²⁹

²⁴ Düstur, II. Tertip, C. I, s. 751.

²⁵ Düstur, II. Tertip, C. II, s. 33-36.

²⁶ Düstur, II. Tertip, C. V, s. 322-348.

²⁷ Düstur, II. Tertip, C. VII, s. 400-401.

²⁸ Düstur, II. Tertip, C. VII, s. 458-459.

²⁹ Ş.Şekib, "Tarihçe-i Muhamat", *Muhamat*, 10 Şubat 1327, S: 8, s. 242.

İslam hukuku çerçevesinde gerek davacının, gerek davalının, her türlü dava takibi için hür ya da köle, erkek veya kadın, Müslüman veya zimmi bir kişiyi vekil tayin edebileceği kabul edilmiştir. Müvekkil, vekâletnamede vekilin hangi konularda yetkili olacağını belirlerken; vekil de, iki şahitle ya da resmî bir belge sunarak vekil olduğunu ispat edebilir.³⁰

Tanzimat döneminde ilk olarak, 1870 tarihli *Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabıta ve Mülkiye ve Mehakim-i Nizamiyesine Dair Nizamname*'yle, sadece vekilin "*tebaa-i Devlet-i Âliye*"den olması şartı kabul edilmiş (md. 77); başka bir şart aranmamıştır.

1873 yılında dava vekâleti mesleğine giriş, Adliye Nezareti'nde yapılacak bir sınava bağlanmıştır. Esas itibarıyla nizamiye mahkemelerindeki dava vekilliği için getirilen sınavı yapacak komisyona, ilan tarihinden itibaren dört ay içinde başvurup, sınav sonucunda belge almayanların dava vekili olarak mahkemelere kabul edilmeyecekleri esas benimsenmiştir. *Mehakim-i Nizamiye Dava Vekillerinin Usul-i İntihab ve İmtihanlarına Dair Kararname*'ye göre, komisyona başvuracak kişilerin 21 yaşını doldurmuş olmaları, devlet memuru olmamaları, yüz kızartıcı bir suçtan haklarında mahkûmiyet kararı verilmemiş olması ve iflas etmemiş olmaları gerekmektedir. Ayrıca dava vekâleti mesleğiyle ilgili bir nizamname hazırlandığı da belirtilmiştir.³¹ Ancak bahsedilen Nizamname'den önce, 1874 yılında *Mecelle*'nin vekâlet kitabı tamamlanmıştır.

Mecelle'nin 1459. maddesine göre, bir kimse kendisinin bizzat yapabileceği hususlar ve işlemler ile ilgili her konuda başkasını vekil tayin edebilecektir. Ancak 1457. ve 1458. maddelerle düzenlenen vekilin sahip

³⁰ Hukuk davalarında vekili bulunan bir şahsın muhakeme esnasında, yani duruşma salonunda hazır bulunması şart olmadığı halde, hadd ve kısas davalarında, yani ceza davalarında müvekkilin vekili ile birlikte, duruşma salonunda bulunması şarttır. Çünkü hadd ve kısas davalarında şüphe ve af ile ceza düşer. Ömer Nasuhi BİLMEN, *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye*, C. V, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1952, s. 346; Fahrettin ATAR, *İslam Adliye Teşkilatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, s. 126-131.

³¹ Bunlara ek olarak, mutlaka Türkçe okuma-yazma bilmeleri veya sadece Türkçe okuyabilmeleri şart koşulmuştur. Dolayısıyla sadece okuma bilen, ancak yazma bilmeyenler, sınava kabul edilmeyecek; yalnız Türkçe okuma bilen, Türkçe yazamamakla birlikte, Rumca, Ermenice veya Fransızca yazma bilenler ise sınava kabul edileceklerdir. ÖZKENT, s. 59-61.

olması gereken şartlar, yenilik getiren bir içeriğe sahip değildir. Ayrıca *Mecelle*'nin 1516. maddesi de, “*davacı ve davalı her biri, dilediğini davaya vekil tayin edebilir, diğerinin rızası şart değildir*” şeklinde davaya vekâleti düzenlemiştir.³²

Söz konusu maddelerin farklı yorumlanması, dava vekâletinin satıma vekâlet gibi değerlendirilerek, herkesin vekil tayin edilebileceği, vekâletin tekel altına alınamayacağı görüşünü ortaya çıkarmıştır.³³

Dava vekilinin sahip olması gereken şartlar, detaylı olarak ilk kez 17 Kasım 1875 tarihli *Mehakim-i Nizamiye Dava Vekilleri Hakkında Nizamname*'de düzenlenmiştir. Bu tarihten sonra, dava vekili olmak için gereken koşulların, mevzuatın gelişmesine bağlı olarak zaman içinde oluştuğu ve Cumhuriyet dönemini de etkilediği söylenebilir.

1875 tarihli Nizamnamedeki en dikkat çekici husus, dava vekâletinin Osmanlılara mahsus ve münhasır bir meslek olduğunun belirtilmemiş olmasıdır. 1870 tarihli “*Dersaadet ve Mülhakatı İdare-i Zabita ve Mülkiye ve Mehakim-i Nizamiyesine Dair Nizamname*”de vekilin “*tebaa-i Devlet-i Âliye*”den olmasına ilişkin hüküm bulunduğu halde, doğrudan dava vekillerine ilişkin bir nizamnamede bu hususta bir ifadeye rastlanmamaktadır. Bu durum, iki nedene bağlanmıştır: Birincisi, dava vekâletinin bir kamu hizmeti olarak adalet hizmetlerindeki konumunun ve mahiyetinin tam olarak bilinmemesi; ikincisi ise, kapitülasyonlar çerçevesinde çok sayıda yabancı dava vekilinin Osmanlı ülkesinde çalışıyor olması.³⁴

Altı maddeden oluşan ve “*Dava Vekâleti Silkine Duhul ve Kabulün Şeraiti Beyanındadır*” başlığını taşıyan birinci fasılda, ilk olarak Adliye Nezareti'nden ruhsatname almadan nizamiye mahkemelerinde dava vekilliği yapılamayacağı ilkesi belirtilmiştir (md. 1).

³² ESİRGİN, s. 175.

³³ Rıza Nur, “Memleketimizde Avukatlık ve İstanbul Barosu'nun Tarihçesi”, *İstanbul Baro Mecmuası*, 1933, s. 252. Yuvanaki Yorgiyadis, bir makalesinde *Mecelle*'nin söz konusu hükmünün, “*nizamiye mahkemelerinde vekâlete yetkili olan dava vekillerinden herkes istediğini tevkil edebilir*” şeklinde yorumlanması gerektiğini ileri sürmüştür. YUVANAKI YORGİYADİS, *Meslek-i Muhamat, Muhamat*, S: 2, 1327, s. 57.

³⁴ ÖZKENT, s. 70.

Nizamnamenin 2. maddesinde ise, dava vekâleti mesleğine kabul şartları açıklanmıştır. Buna göre, kişinin Mekteb-i Hukuk'tan mezun olması, eğer yurtdışında eğitim görmüş ise, diplomasını Mekteb-i Hukuk'ta onaylatması, 21 yaşını doldurmuş olması, devlet memuru olmaması, “*mücazat-i terziliye ve terhibiyye*” ile mahkûm olmamış ve iflas etmemiş, etmişse iade-i itibar edilmiş olması gibi şartlar aranmıştır.

Nizamname yürürlüğe girmeden önce dava vekilliği yapanlar ile Mekteb-i Hukuk henüz mezun vermeden dava vekilliği yapmak isteyenler ise, ayrıca yapılacak sınavda başarılı oldukları takdirde ruhsatname alabileceklerdir. Nizamname'nin geçici maddesi, söz konusu sınavın Mekteb-i Hukuk mezun verene kadar geçerli olacağını belirtmişse de; mezunlar ihtiyacı karşılayamadığı için mektep mezunu olmayanlar açısından sınav devam etmiştir.³⁵

Ruhsatnameli dava vekilliği, önce İstanbul'da uygulanmıştır. Ancak taşrada ehliyetsiz kişilerin vekillik yapmaları sebebiyle şikâyetler gelmesi nedeniyle, ruhsatnameli dava vekilliği usulü, 27 Haziran 1879 tarihinden itibaren taşrada da uygulanmaya başlanmıştır.³⁶

Görüldüğü gibi, Nizamname'nin avukatlık yapabilmek için getirdiği koşullardan biri Mekteb-i Hukuk mezunu olmak; diğeri ise, her ne kadar sınav yapma yetkisi komisyona bırakılmışsa da, “Mekteb-i Hukuk nezdinde liyakatini ispat etmek”tir.³⁷ Bu bağlamda, Mekteb-i Hukuk'un kuruluş sürecine de kısaca değinilmesi yerinde olacaktır.

Türk hukuk tarihinde hukuk eğitimi ve yargı mensupları açısından önemli bir aşama, 1868 yılında kurulmuş olan Mekteb-i Sultanî'nin bünyesinde, 1874 yılında Mekteb-i Hukuk-ı Sultanî adıyla modern anlamda ilk hukuk mektebinin açılmasıdır. 1875 tarihli Nizamname yayınlandığında, Mekteb-i Hukuk-ı Sultanî'de ikinci ders yılı devam etmektedir. 1876 yılında ise Mekteb-i Hukuk-ı Sultanî'nin Nizamname-i Dâhilisi³⁸, “*mektebi lisans*

³⁵ Fatmagül DEMİREL, *Adliye Nezareti, Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2008, s. 277.

³⁶ Düstur, I. Tertip, C. IV, s. 716; DEMİREL, s. 277, 278.

³⁷ Ali Adem YÖRÜK, *Mekteb-i Hukuk'un Kuruluşu ve Faaliyetleri (1878-1900)*, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008, s. 174, 175.

³⁸ Gülnihal BOZKURT, “Türkiye’de Hukuk Eğitiminin Tarihçesi”, *Hukuk Öğretimi Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s. 51-69.

rütbesiyle bitirenlerin ülkenin her tarafında dava vekâletine mezun olacakları” ifadesine yer vererek, avukatlık mesleğinin sadece hukuk eğitimi almış kişiler tarafından yapılabileceğini belirtmiştir (md. 16). Artık Mekteb-i Hukuk-ı Sultanî mezunlarından avukatlık yapmak isteyenler³⁹, nizamiye mahkemelerine bir yıl boyunca dinleyici olarak devam ettikten sonra ruhsatname alabilecektir.⁴⁰

1878 yılında ise, amacı nizamiye mahkemelerine hâkim, savcı ve avukat yetiştirmek olan Mekteb-i Hukuk kurulmuş; ancak öğretime Haziran 1880’de başlayabilmiştir. 1881 yılında, sınav yapma yetkisi Mekteb-i Hukuk’a verilmiştir.⁴¹

Bu arada, 10 Aralık 1883 tarihinde *Dava Vekillerinin İmtihanına Dair Nizamname*⁴² ile doğrudan doğruya avukatlık sınavıyla ilgili bir düzenleme getirilmiştir. Buna göre, nizamiye mahkemelerinde dava vekilliği yapmak için Mekteb-i Hukuk mezunu olmak gerektiği açıkça belirtilmiş; yabancı bir ülkede hukuk eğitimi almış olanlardan⁴³ ve Mekteb-i Hukuk mezunu olmayanlardan dava vekili olmak isteyenlerin, Mekteb-i Hukuk’ta yılda iki defa gerçekleştirilecek sınavda başarılı oldukları takdirde dava vekilliği yapabilecekleri kabul edilmiştir.⁴⁴

³⁹ Mezunların öncelikle hâkimlik ve savcılık mesleklerini tercih ettikleri görülmüştür. İlk dört yılın mezunlarında hâkim ve savcılık oranları avukatlık karşısında üstünlüğünü korurken, 1890’dan itibaren avukatlığı tercih edenlerin sayısında ciddi bir artış kaydedilmiştir. 1900 yılı itibarıyla mezunların yarısından fazlasının avukatlığı seçmesi ve Müslüman mezunların da avukatlığa yönelmesi dikkat çekicidir. YÖRÜK, s. 167.

⁴⁰ Gülnihal BOZKURT, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi*, Ankara: TTK Yayınları, 1996, s. 127; YÖRÜK, s. 164.

⁴¹ YÖRÜK, s. 34; DEMİREL, s. 280.

⁴² Düstur, I. Tertip, Z4, s. 35-50.

⁴³ Atina Darülfünun Hukuk Şubesi’nden mezun olan Andrea veled-i Hristo Koraka, Osmanlı Devleti’nde dava vekilliği yapmak üzere Mekteb-i Hukuk’ta sınava girmek için 14 Temmuz 1906 tarihinde başvuruda bulunmuş; sınav sonucunda 2. derece dava vekaleti ruhsatnamesi almaya hak kazanmıştır. Söz konusu hususun Mekteb-i Hukuk-ı Şahane Müdüriyeti tarafından Maarif Nezareti’ne bildirilmesine dair bkz. 1 Şubat 1322, MF.MKT., 978/11.

⁴⁴ Müdürün başkanlığında muallimler heyeti tarafından yapılacak iki saatlik sözlü sınava dinleyici kabul edilmemesi; sınavda hukukun bölümleri, tanımı, hukuk felsefesi, *Mecelle*, hukuk ve ceza muhakeme usulü; arazi, kara ve deniz ticaret, ceza, anayasa, idare, devletler ve vakıf hukukuyla vesâyâ ve ferâizden sorular sorulması kabul edilmişti. Sınav sonuçları, bir mazbatayla Adliye Nezareti’ne bildirilmekte; ardından adaylar Nezaretten dava vekilliği yapabileceklerine dair ruhsatnamelerini almaktaydılar. YÖRÜK, s. 176; DEMİREL, s. 280, 281.

Taşrada oturan ve dava vekilliği yapmak isteyenler ise, İstanbul'a gelip sınava girebilecekleri gibi, vilayet merkezlerinde Adliye Müfettişinin başkanlığında oluşturulacak sınav komisyonlarına da başvurabileceklerdir. Sınav tutanakları ve sonuçlar, Adliye Nezareti'ne gönderilecek; Mekteb-i Hukuk'ta incelendikten sonra, başvuru sahibine yalnız sınava girdiği vilayette dava vekilliği yapmak üzere ruhsatname verilecektir (md. 19).⁴⁵

Görüldüğü gibi, 1875 tarihli Nizamname ile başlayan süreçte, nizamiye mahkemelerinde dava vekilliği yapma hakkı, ruhsatnameli dava vekillerine ait kılınmıştır.

Ancak 18 Eylül 1886 tarihinde bir düzenlemeyle⁴⁶, nizamiye mahkemelerinde, yalnız ceza davalarında Mekteb-i Hukuk mezunlarının dava vekilliği yapabilmeleri şartı kabul edilmiş; hukuk davalarında şahadetnamesiz avukatların faaliyet göstermesi -tekrar- meşru hale getirilmiştir. Bu düzenleme, yeterli sayıda Mekteb-i Hukuk mezunu dava vekilinin olmamasından dolayı, halkın hakkını aramada zor duruma düşmemesi amacıyla çıkarılmışsa da, ruhsatlı avukatların tepkisini çekmiştir. Zira 1875 yılında *Mehâkim-i Nizamiye Dava Vekilleri Nizamnamesi*'yle ruhsatsız avukatlık yapmanın yasaklandığı, 1884 yılında *Dava Vekillerinin İmtihanına Dair Nizamname*'yle de bu yasağın pekiştirildiği belirtilerek, bu kararın, özellikle taşrada isteyen her kişinin mesleğe girmesine yol açarak, faydadan çok zarar getireceği vurgulanmıştır. Ancak sonuçta ruhsatnamesi olmayanlar, dava vekilliği yapmaya devam etmişlerdir. Böylelikle çeşitli düzenlemelere rağmen, avukatlık mesleğinin anlam ve öneminin yeterince anlaşılmadığı görülmüştür.⁴⁷

Diğer taraftan, dava vekillerine ilişkin yerel nitelikteki hukuki düzenlemelerde de, avukatlık şartlarına rastlanmaktadır.

26 Şubat 1883 tarihli *Dava Vekilleri Hakkında Rumeli-i Şarkîye Mahsus Kanun-i Vilayet*'te, avukatlık şartlarına ilişkin olarak, 21 yaşını doldurmak,

⁴⁵ Bürokrasideki yavaşlık nedeniyle, asıl ruhsatnamenin hazırlanması oldukça uzun sürmekte; sınav sonrasında tasdikli ruhsatname hazırlanana kadar geçici bir ruhsatname verilmekteydi. YÖRÜK, s. 176; DEMİREL, s. 282.

⁴⁶ 20 Zilhicce 1303, *Dava Vekâletinin Ruhsatname İstihsal Edenlere İnhisarı Hakkındaki Hükm-i Nizamı Umur-ı Cezaîyeden Maada Deavide Lağvına Dair İrade*, Düstur, I. Tertip, C. V, s. 520-521.

⁴⁷ DEMİREL, s. 278; YÖRÜK, s. 64, 177; DURHAN, s. 34, 35.

kısıtlanmamış ve adaba aykırı bir fiilden dolayı ceza veya kabahatle mahkûm olmamış olmak, devlet memuru olmamak, ruhsat sahibi olmak gibi şartlar getirilmiş (md. 3); ayrıca ilgili komisyon huzurunda yapılacak sınavda başarılı olma şartı da aranmıştır (md. 4).⁴⁸

15 Ocak 1892 tarihli *Girit Vilayeti Dava Vekilleri Hakkında Nizamname*'de de, dava vekâletinde bulunacakların sahip olması gereken şartlar ve yapılacak sınav, diğer düzenlemelere benzer şekilde belirlenmiştir.⁴⁹

II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde, dava vekili olma şartları açısından dikkat çekici bir yenilik görülmemektedir.

16 Eylül 1909 tarihli *Dava Vekilleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat* ile, yabancı hukuk fakültelerinden mezun olmuş, Osmanlı mahkemelerinde en az üç yıldan beri aralıksız dava vekilliği yapan, bunu gerekli belgeler ve ruhsatname sahibi on kişi ile üç mahkeme başkanının şahitliğiyle ispatlayan kişilerin, Dava Vekilleri Cemiyeti'nce belirlenen bir heyet huzurunda bir sene içinde Türkçe konuşma ve adli yazışma konusunda yapılacak sınavda başarılı oldukları takdirde, ruhsatname alabilecekleri kabul edilmiştir (md. 1).⁵⁰

24 Nisan 1913 tarihli *Sulh Hâkimleri Hakkında Kanun-ı Muvakkat*'in 94. maddesinde Dava Vekilleri Cemiyeti bulunan yerlerde sadece kayıtlı dava vekillerinin görev yapabilecekleri kabul edilmiştir.⁵¹

⁴⁸ Hukuk eğitiminden sonra avukatlık diplomasını veya izinnamesini alanlar veya diplomayla eşdeğerde bir şahadetnameye sahip olanlar ile adliye mahkemelerinde iki buçuk sene kesintisiz hâkimlik veya üyelik yapmış kişilerin 4. maddede söz edilen sınavdan istisna tutulacakları kabul edilmiştir (md. 5). Düstur, I. Tertip, Z3, s. 231-239.

⁴⁹ Düstur, I. Tertip, C. VI, s. 1168-1174.

⁵⁰ Hukuk eğitimi almamış, fakat üç yıldan fazla bir süredir aralıksız olarak İstanbul'da dava vekilliği yaptığını 1. maddede yazılı şekilde ispat edenler de, söz konusu düzenlemenin *Takvim-i Vekayi*'de yayınlandığı 27 Eylül 1909 tarihinden itibaren bir yıl içinde sınavla ruhsatname alabileceklerdir. Sınav, *Mekteb-i Hukuk* hocalarından iki kişinin katılımıyla ve pratik bir tarzda gerçekleştirilecektir. Sınava giren kişiler, sınav sonucu belli olana kadar, dava vekilliği yapabileceklerdir (md. 2). Bazı hâkimlerin Nizamname hükümlerinin belirsiz olduğunu iddia ederek, sınav için tanınan süre 26 Eylül 1910 tarihinde dolmasına rağmen, şahadetnamesiz kişileri mahkemeye dava vekili olarak kabul ettikleri belirtilmiştir. Ş.Şekib, "Dava Vekâleti Hakkında Birkaç Söz-2", *Muhamat*, 10 Teşrinievvel 1327, S: 4, s. 109.

⁵¹ Düstur, II. Tertip, C. V, s. 322-348.

2 Mart 1915 tarihli *Mehakim-i Şer'iyyede İcra-yı Vekâlet Edebilecekler Hakkında Kanun*'da⁵², şeriye mahkemelerinde vekâlet edecekler için aranan şartlar belirtilmiştir. Şeriye mahkemelerinde vekâlet görevinin, Medreset'ül-kuzzat veya Mekteb-i Hukuk mezunları ile en az beş sene fiilen kadılık veya müftülük görevinde bulunmuş, ehliyet, yeterlik, tecrübesi ve iyi hizmetlerine dayanılarak Şeyhülislamlıktan mezuniyet belgesi verilmesi uygun görülen şahıslar tarafından yapılması hükme bağlanmıştır.⁵³

Görüldüğü üzere, bir yandan nizamiye mahkemelerinde dava vekaleti mesleğine ilişkin çeşitli düzenlemelerin, “*davacı ve davalı her biri, dilediğini davaya vekil tayin edebilir, diğerinin rızası şart değildir*” şeklindeki *Mecelle*'nin 1516. maddesi ile çeliştiği ileri sürülürken; diğer yandan, şeriye mahkemelerinde vekillik yapma şartlarının düzenlenmesi, yargı sisteminin çatışmalara rağmen, gelişmeye diremediğini göstermektedir.

8 Mart 1915 tarihli *Memalik-i Osmaniyede Bulunan Ecnebilerin Hukuk ve Vezaiî Hakkında Kanun-ı Muvakkat*'ta ise, avukatlık mesleğinin yalnızca Türklere ait olacağı belirtilmiştir.⁵⁴

Milli Mücadele dönemine gelindiğinde, 18 Ocak 1921 tarihinde yayınlanan *Dava Vekâleti Ruhsatnamesi İstihsaline Dair Nizamname* ile, ruhsatsız dava vekilliği yapmayı yasaklamış; ruhsatnamenin Adliye Vekaleti'nde bir heyet tarafından yapılacak sınav sonucunda verilmesini kabul edilmiştir. Sınava girmek veya ruhsatname almak isteyenler, 20 yaşını doldurmuş olmalı, cünha veya cinayetle mahkûm edilmemiş olmalı, Osmanlı Devleti tebaasından olmalı ve önceden devlet memurluğu yapmış ise, zimmet gibi konularda ilişikinin olmadığı resmi belge ile ispatlanması gereklidir.⁵⁵

Görüldüğü gibi, Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan Batılılaşma hareketleri çerçevesinde kişilerin bazı yargısal hak ve güvencelere

⁵² Düstur, II. Tertip, C. VII, s. 400-401.

⁵³ ÖZKENT, s. 90, 91.

⁵⁴ Düstur, II. Tertip, C. VII, s. 458-459.

⁵⁵ Önceden sınava girerek ruhsatname almış olanlar, Mekteb-i Hukuk mezunları, Mekteb-i Hukuk'tan mezun olmamakla birlikte, en az bir sene savcılık, kadılık, mahkeme başkanlığı, liva, vilayet bidayet ve istinaf mahkemelerinde üyelik görevi sürdüren kişiler, sınava girmeden ruhsatname alabilecekler; ancak devlet memuru olanlar, bu şartları taşısalar dahi, ruhsatname alamayacaklardır.

kavuşmaları, savunma makamının da kurumsallaşmasına zemin hazırlamış; bunu yapacak kişilerde birtakım özelliklerin aranmasını zorunlu kılmıştır. Bununla beraber, 1875 tarihli doğrudan avukatlığı düzenleyen ilk Nizamname'den Cumhuriyete kadar uzanan süreçte, dava vekili olacak kişilerin ruhsatname sahibi olması veya hukuk eğitimi almış olması gibi şartlar, her düzenlemede vurgulanmışsa da; dönemin yazarlarının ifadelerinden, tam anlamıyla verim alınmadığı anlaşılmıştır.

25 Ağustos 1909 tarihli *Mizan'ül-Hukuk* dergisinde yayınlanan “*Şahadetnamesiz Dava Vekilleri*” başlıklı yazıda, 1901 yılında ruhsatname sahibi olmayan kişilere dava vekâleti mesleğini icra etmemeleri, aksi takdirde yazıhanelerinin kapatılacağı yönünde uyarıda bulunulmuş olmasına rağmen, bu uyarının etkili olmadığından yakınılmıştır. Bu hususta Adliye Nazırı tarafından Meclis-i Mebusan'a bir kanun layihası verildiği; ayrıca ruhsatnameye sahip olmayan kişilerin dava vekâleti mesleğini icra edememeleri hususunun Aydın İstinaf Müdde-i Umumiliği'ne 14 Ağustos 1909 tarihli bir yazıyla bildirildiği ifade edilmiştir. Söz konusu yazıda, “*13 Mayıs 1901 tarihli genelgede bildirildiği üzere ruhsatname sahibi olmayan kişilerin dava vekili unvanıyla yazıhane açmamasına dikkat edilmesi; bu kişilerin dava vekili unvanıyla verecekleri dilekçelerin mahkemelerce kabul edilmemesi ve Dava Vekilleri Nizamnamesi'ne göre ruhsatname sahibi kişilere tanınmış yetki ve izinlerden bu kimselerin yararlandırılmaması*” vurgulanmıştır. Yazar, son olarak söz konusu emrin bütün mahkemelerce uygulanacağı ümidini taşıdığını belirtmiştir.⁵⁶

Yuvanaki Yorgiyadis, 1911 yılında kaleme aldığı makalesinde, hukuk eğitimi almayan kişilerin dava vekilliği yapması nedeniyle, mesleğin hâkimler ve memurlar karşısında saygınlığa sahip olmadığını; gerek İstanbul'da, gerek taşrada sınav sonucunda şahadetname verildiği halde, dava vekili sayısının her geçen yıl artmasına anlam veremediğini belirtmiştir.⁵⁷

Ş. Şekib ise, 23 Ekim 1911 tarihli makalesinde, nizamiye mahkemelerinde fiilen dava vekilliği yapan kişi sayısının nispeten az olduğu, ancak hukuk ve ticaret mahkemelerinde oldukça fazla sayıda şahadetnamesiz

⁵⁶ “Şahadetnamesiz Dava Vekilleri”, *Mizan'ül-Hukuk*, 12 Ağustos 1325, s. 478, 479.

⁵⁷ Yorgiyadis, s. 56, 57.

vekil bulunduğunu belirtmiştir. İlginç olan yazarın, hâkimleri, söz konusu vekiller nedeniyle yaşanan rahatsızlıklar için uyarıda bulunmakla ve kişilerin hak ve menfaatlerinin korunması yönünde önlem almakla görevli oldukları halde, o güne kadar susmuş olmalarından dolayı eleştirmesidir. Ayrıca mahkemelerin Dava Vekilleri Nizamnamesi'nin aradığı şartları taşımayan kişilerin dava vekili sıfatıyla mahkemelere kabul edilmelerini, Adliye Nezareti'nin dikkatini çekmesi gereken bir durum olarak vurgulamıştır.⁵⁸

Ş. Şekib, 23 Ocak 1912 tarihli bir başka makalesinde, dava vekâleti şartlarını ikiye ayırmıştır: - Muhami unvanını kazanmak için aranan şartlar, - Mesleği fiilen icra için aranan şartlar. Ancak makalede sadece muhami unvanını kazanmak için gerekli şartları değerlendirmiştir. Buna göre, ehliyeteye ilişkin genel şartların yanı sıra, yemin etmek kaydıyla Mekteb-i Hukuk'tan mezun olan kişi, avukat unvanını taşıyabilir. Bu açıdan, unvanın kazanılması değil; dava vekâleti mesleğinin icrası hususu, baroya kayıtlı olmaya bağlanmıştır.⁵⁹

III. Avukatın Bağımsızlığı ve Avukatlıkla Birleşmeyen İşler

Savunma hakkının kutsallığı ve temel hakların başında gelmesi, avukatlık mesleğinin bağımsız bir şekilde yerine getirilmesine bağlıdır. Avukatın bağımsızlığı, çalışma sürecini kapsadığı gibi, meslek örgütüne, yürütme ve yargı kuvvetine karşı bağımsız olmayı da içermekte; herhangi bir kısıtlama olmaksızın, eşitliğe dayalı bazı ilkelerin benimsenmesini ve korunmasını gerektirmektedir.⁶⁰

Avukatlığın kamu hizmeti gören ve bağımsızlık esasına dayalı bir meslek olması, mesleğe girişte ve mesleğin icrasında başka bir işle uğraşılmasının kabul edilmemesi sonucunu da doğurmaktadır. Günümüzde Avukatlık Kanunu, bazı durumların varlığı halinde kişinin mesleğe kabul edilmeyeceğini belirterek, bunu “avukatlık mesleğiyle birleşmeyen bir işle uğraşmak” olarak ifade etmiştir (md. 11).

Osmanlı Devleti'nde de, dava vekillerinin bağımsızlığı, mesleğin en önemli ve değerli imtiyazlarından biri olarak kabul edilmiş; bu nedenle,

⁵⁸ Ş. Şekib, “Dava Vekâleti Hakkında Birkaç Söz-2”, s. 107, 108.

⁵⁹ Ş. Şekib, “Sanat-ı Muhamatı İcra Salahiyetini İhraz İçin Muktazi Şartlar”, *Muhamat*, 10 Kanunusani 1327, S: 7, s. 215-217.

⁶⁰ GÜNER, s. 113, 114.

başka bir işle uğraşmanın yasak olması gerektiği, ancak bunun çeşitli nedenlerle gerçekleşemediği dile getirilmiştir.⁶¹

1875 tarihli Nizamname’de dava vekâleti mesleği ile birleşmeyen bir iş belirlenmiştir. Nizamnamenin 2. maddesi, dava vekilliği şartları arasında “devlet memuru olmama” şartını arayarak, avukatlıkla birleşmeyen hallerden yalnızca birisini ifade etmiş; iflas etmemiş veya etmişse bile itibarı iade edilmiş olmak şartıyla, tüccar ve sarraflığı dava vekilliğine engel olarak kabul etmemiştir.⁶²

26 Şubat 1883 tarihli *Dava Vekilleri Hakkında Rumeli-i Şarkîye Mahsus Kanun-i Vilayet*’te, avukatlık yapabilmek için “memurin-i hükümetten bulunmaması” şartı aranmıştır (md. 3).

Görüldüğü üzere, avukatlıkla ilgili iki düzenlemede, dava vekaleti mesleğiyle birleşmeyen bir meslek olarak yalnızca devlet memurluğu ifade edilmiştir. Söz konusu yasağın, çeşitli meclislerde alınan kararlarla uygulamada da desteklendiği görülmektedir. 1887 yılında Girit’te Meclis-i Umumi-i Vilayet tarafından hazırlanan ve Şura-yı Devlet’e gönderilen bir kararname, bu konuda örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu kararname kapsamında, vilayetteki bütün hükümet memurlarını ve nahiyelerdeki memurları kapsayacak şekilde, avukatlık yapma ve dava evrakı düzenleme konusunda bir yasak getirilmiş; bu kararın dava vekaleti mesleğinin gereği olduğu kadar, suiistimallerin de önlenmesi amacıyla alındığı vurgulanmıştır.⁶³ Ancak yaklaşık beş yıl sonra, 15 Ocak 1892 tarihinde Girit’te dava vekilleri ile ilgili olarak yürürlüğe giren Nizamname, bu konuda açıkça bir yasak getirmeyerek, sadece iflas etmemiş veya etmişse bile iade-i itibar edilmiş olmak şartıyla, ticaretle uğraşmanın dava vekaletine engel olmadığını belirtmekle yetinmiştir.

Diğer taraftan, uygulamada dava vekaletinin hangi mesleklerle birleşebileceği hususunda zaman zaman tereddütler yaşanmıştır. 1911 yılında Dava Vekili Sava Efendi’nin Rodos Belediye Başkanlığına seçilmesi, bu konuda örnek gösterilebilir.

⁶¹ Ş. Şekib, “Tarihçe-i Muhamat”, *Muhamat*, 10 Teşrinisani 1328, S: 17, s. 531.

⁶² ÖZKENT, s. 20.

⁶³ 9 Ağustos 1303, ŞD., 2375/4.

Ticaretle uğraşanların belediye başkanlığına seçildikten sonra işlerine devam ettikleri düşünüldüğünde, Sava Efendi'nin dava vekilliğine devam etmesinde bir engel görülmemekle birlikte, her iki görevin kanunen bir kişide birleşmesinin mümkün olup olmadığı Dahiliye Nezareti'ne sorulmuştur. Dahiliye Nezareti, belediye başkanlık ve üyelik görevlerinin, beldelere ait kanunla belirlenmiş bazı işlerin yürütülmesinde belde sakinlerinin vekaletinden ibaret olduğu; her iki görevin birleşmeyeceği yönünde bir yasa hükmü bulunmadığından, belediye başkanlığına seçilen emekli kişilerin emekli maaşlarının kesilmemesine dair Şura-yı Devlet kararı ile toplumsal ihtiyaçlar da dikkate alındığında, belediye başkanlığına seçilmenin dava vekaleti mesleğinin ifasına engel olmadığını bildirmiştir.⁶⁴

İbrahim Edhem, “*Mebusluk ve Dava Vekâleti*” başlıklı yazısında, Kale-i Sultaniye Mebusu Dr. Arif İsmet Bey tarafından mebusların dava vekilliği yapmalarına ilişkin olarak Meclis-i Mebusan'a verilen bir kanun teklifi üzerine, konuyu detaylı bir şekilde ele almıştır.⁶⁵

Mebusluk ve dava vekâleti mesleklerinin hak ve menfaatleri savunma gibi ortak bir noktalarının bulunduğu; dolayısıyla bu meslekleri yerine getirenlerin ifade özgürlüklerinin korunması için birçok imtiyaz tanındığı belirtilmiştir. Ancak Kanun-i Esasî'de bu konuda bir açıklık bulunmadığından, iki mesleğin birleşebileceğini kabul edenler olduğu gibi, farklı nedenlere dayanarak birleşmeyeceğini savunanların da bulunduğu ifade edilmiştir.⁶⁶

Dava vekâleti ile mebusluğun birleşmeyeceğini savunanlar, konuya farklı açılardan yaklaşmışlardır. İlk olarak, kanunlarda yasak getiren bir hüküm olmasa da, mebusların dava vekilliği yapmalarının örf-adet gereğince kabul edilemeyeceği ileri sürülmüştür. Zira “umumun vekili” olan mebusların çeşitli meclis ve mahkemelerde sadece bir kişinin hak ve menfaatini savunması doğru bulunmamıştır.⁶⁷

Diğer taraftan, bir görüş, bu yasağın mebusluk süresince devam etmesini, gerek Meclis-i Mebusan toplantı halindeyken, gerek tatil döneminde dava vekâletinde bulunulmamasını savunurken; diğer bir görüş

⁶⁴ 8 Mayıs 1327, DH.İD., 35/1.

⁶⁵ İbrahim Edhem, “*Mebusluk ve Dava Vekâleti*”, *Mizan 'ül-Hukuk*, 29 Mayıs 1326, Sene: II, Sayı: 20, s. 305-309.

⁶⁶ İbrahim Edhem, s. 305.

⁶⁷ İbrahim Edhem, s. 306.

ise, sadece tatil döneminde dava vekilliği yapılabileceği yönündedir. Ancak mebusların tatil döneminde seçtikleri bölgeyi dolaşp, halkın ve bölgenin ihtiyaçlarını incelemelerinin, mebusluk görevlerini yerine getirirken daha faydalı olacağı da belirtilmiştir. Benzer şekilde, yargı bağımsızlığı ve adaletin istikrarı açısından da, mebusların dava vekâletinde bulunmasının sakıncalı olacağı vurgulanmıştır. Söz konusu sebepler ve dava vekillerinin rekabet nedeniyle yaptıkları şikâyetler, iki mesleğin birleşmesinin sakıncalarının gün geçtikçe ortaya çıkmasını sağlamıştır.⁶⁸

Söz konusu tartışmalardan yaklaşık on yıl sonra, 18 Şubat 1922 tarihinde T.B.M.M. üyelerinin dava vekâleti ile uğraşamayacağı kabul edilmiş⁶⁹; iki mesleğin birleşmemesi yönünde bir hukuki düzenleme yapılması ve bu suretle mebusların millî menfaatleri şahsî menfaatlerine tercih etmeleri gerektiği yönündeki görüşler, ancak millî egemenlik ilkesinin benimsenmesiyle hayata geçmiştir.

IV. Avukatın Çalışma Usulü

Tanzimat döneminde ve özellikle II. Meşrutiyet'ten sonra, Osmanlı Devleti'nde dava vekâleti mesleğinin kapsamı ve çalışma usulü konusunda belirli bir anlayışın oluştuğu görülmektedir. Artık dava vekilinin, kanun koyucunun amacını araştırıp yorumlayarak, yargı kararlarının hak ve adalet çerçevesinde verilmesini kolaylaştırmak yönünde bir etkisi olduğu, karışık kanun maddelerinin anlaşılması açısından da önemli bir toplumsal görev gördüğü kabul edilmiştir.⁷⁰

Kavaszade Fuad Bey, 23 Şubat 1912 tarihli bir yazısında dava vekilinin görevinin, gerçekleri çarpıtarak, hakkın yerine getirilmesini engellemek olmadığını; aksine işin aslına uygun olarak hangi kanun hükümlerinin uygulanması gerektiği yönünde düşünce ve içtihadını mahkemeye arz etmek, karşı tarafın iddialarına kanun hükümleri çerçevesinde cevap vermek olduğunu vurgulamıştır. Bu doğrultuda, vekilin duruşmalarda hiçbir sınırlamaya tabi olmaması ve savunma hakkını serbestçe kullanması sağlanarak, adaletin gerçekleşmesine çalışılması gerektiğini belirtmiştir.⁷¹

⁶⁸ İbrahim Edhem, s. 308, 309.

⁶⁹ Düstur, I. Tertip, C. II, s. 221

⁷⁰ Ş.Şekib, "Tarihçe-i Muhamat", *Muhamat*, 10 Şubat 1328, S: 20, s. 622.

⁷¹ Kavaszade Fuad, "Meslek-i Muhamatin Âdâbı Hakkında Nefsimize Hitap", *Muhamat*, S: 8, 1327, s. 235, 236.

Görüldüğü üzere, bir dava vekili, mesleğini yerine getirirken, bağımsızlığını ve saygınlığını koruması için birtakım ayrıcalıklara sahip olmakta; buna karşılık bazı yükümlülükleri de bulunmaktadır. Ancak hukuki düzenlemelerde, esas itibarıyla dava vekilinin iş sahibine karşı olan ve meslekî faaliyetleri sırasında yerine getirmesi gereken yükümlülükler yer verilmiş; hâkimlere veya baroya karşı yükümlülüklerinin olabileceği anlayışı ise, henüz oluşmamıştır.

Avukatın mesleki faaliyetini yerine getirirken sahip olduğu en önemli ve oldukça geniş kapsamlı yükümlülüklerinden biri olan özen yükümlülüğü, çalışma süresince dikkatli davranmayı gerektirdiği gibi; gerek işi alma, gerek işin yürütülmesi aşamalarında dürüst ve onurlu bir biçimde çalışmayı da kapsamaktadır.⁷²

26 Şubat 1883 tarihli *Dava Vekilleri Hakkında Rumeli-i Şarkîye Mahsus Kanun-i Vilayet*'te⁷³, dava vekilinin müvekkili tarafından verilen işleri kurallara uygun, iyi niyetle sonuçlandırmakla yükümlü olduğu; müvekkilinin hak ve menfaatini korumak suretiyle hizmet etmesi gerektiği; üstlendiği işi vekâletnameye ve hukuki düzenlemelere aykırı olmayacak şekilde özenli ve dikkatli bir şekilde yerine getirmesi gerektiği vurgulanmıştır (md. 11).

Benzer şekilde, 1886 tarihli Maliye Nezareti bünyesinde çalışacak dava vekillerine ilişkin düzenlemede de, dava vekilleri, hukuk müşaviri tarafından kendilerine havale edilen dava ile ilgili olarak, kanunlara ve Hazine menfaatine uygun, özenli ve dikkatli bir şekilde davayı takip etmek, kanuna aykırı gördükleri durumları engellemekle yükümlü tutulmuşlardır (md. 12).

Bir dava vekilinin özen yükümlülüğü çerçevesinde, hayatın her alanında, yargılama sürecinde meslek onurunun gerektirdiği ölçüde özenli olması da beklenmektedir. Dava vekili, bütün yargılama sürecinde genel ahlak, örf-adet, din ve mezhep gibi konularda dikkatli davranmalı; yargı örgütünü, yapılan reformları ve mevzuatı eleştirme hakkına sahip bulunmakla birlikte, bu hakkını saygı çerçevesinde kullanmalıdır. Öyle ki, dava vekilinin kanunlara, adalete, hâkimlere, resmi makamlara karşı saygılı bir dil kullanma yükümlülüğünün, takma isimle makale yayımladığında dahi devam etmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Nitekim 1879 *Usul-i Muhakeme-i*

⁷² GÜNER, s. 433-475.

⁷³ Düstur, I. Tertip, Z3, s. 231-239.

Hukukiye Kanunu'nun 40. maddesi de, savunma sırasında mahkeme üyeleri veya memurlarından birine karşı, namusuna veya korkutmaya yönelik davrananların, mahkeme başkanının emriyle tutuklanıp, yargılanarak cezalandırılmalarına ilişkindir. Maddede dava vekillerine ilişkin açık bir ifade olmamakla beraber, onlar için de uygulanacağı şüphesizdir.⁷⁴

Diğer taraftan, söz konusu özen yükümlülüğü, aynı zamanda doğruluk-dürüstlük esasına uygun hareket etmeyi de gerektirmektedir. Dava vekili, gerek savunma yaparken, gerek danışma hizmeti verirken, doğruluk arzetmeyen her türlü aracı reddetmelidir. Doğru olmayan bir belgenin sunulması, dava vekilinin hâkime karşı doğru bilgi verme yükümlülüğüne aykırı bir hareket kabul edilmiştir. Aynı şekilde, mazeretsiz olarak davanın ertelenerek, yargılamanın sürüncemede bırakılması da, yine doğruluk-dürüstlük anlayışına aykırı bulunmuştur. Belge hazırlarken ve sunarken, aslına uygun ve gerçeği yansıtır bir şekilde hareket etmeli, gizlemekten veya geciktirmekten kaçınmalı; şüpheli gördüğü bir belgeyi kullanırken, müvekkilinin onayını almalıdır. Bu doğrultuda, müvekkilin arzusu ne olursa olsun, sözlü ya da yazılı şekilde, gerçek duruma uygun olarak, hakkın elde edilmesi yolunda dava vekilinin doğruluktan ayrılmaması, kendisine hâkimler nezdinde de nüfuz ve itibar kazandıracak; karşılıklı güven ilişkisini destekleyecektir.⁷⁵

Benzer şekilde, dava vekilinin sahip olması gereken önemli özelliklerden biri de, menfaatini gözetmeden iş yürütmedir. Dava vekili, hakkıyla yerine getiremeyeceği işleri kabul etmemeli; gerek bizzat, gerek başkaları vasıtasıyla dava alma arayışına girmemeli ve resmi makamlar nezdinde de böyle bir teşebbüste bulunmamalıdır.⁷⁶

26 Şubat 1883 tarihli “*Dava Vekilleri Hakkında Rumeli-i Şarkîye Mahsus Kanun-i Vilayet*”in 12.maddesine göre, avukatlar bir tarafın işlerine vekâlet ettikleri halde, diğer tarafın ne işlerini yürütmeyi üstlenemez ve onlara tavsiye veremezler. Dava konusu işle ilişkili olarak önceden hâkim veya savcı sıfatıyla bulunmuş olan veya bu gibi kişilerle resmi ilişkide bulunan avukatlar, söz konusu işlere vekil olamazlar. Avukatlar, bir davanın görülmesi sırasında, diğer tarafa öğüt veremezler.

⁷⁴ Ş. Şekib, “Tarihçe-i Muhamat”, *Muhamat*, 10 Teşrinievvel 1328, S: 16, s. 503-505.

⁷⁵ Ş. Şekib, “Tarihçe-i Muhamat”, S: 16, s. 503.

⁷⁶ Ş. Şekib, “Tarihçe-i Muhamat”, *Muhamat*, 10 Kanunuevvel 1328, S: 18, s. 561.

Osmanlı Devleti'nde dava vekillerinin söz konusu yükümlülükler çerçevesinde çalışma usulüne bakılacak olursa, bir dava vekilinin herkes hakkında, mahkemeler ile meclislerde yargılama ve duruşmalara katılmaya yetkili olduğu görülmektedir. Bu yetki, kayıtlı vekilleri kapsamakla birlikte, bazı durumlarda vekilin kayıtlı olduğu yer dışında da faaliyet gösterebileceği kabul edilmiştir. Bununla beraber, dava vekilleri, yalnız hukuk ve ceza mahkemelerinde değil; Divan-ı Âli, Mahkeme-i Temyiz, Divan-ı Muhasebât, Encümen-i İhtilaf, Şura-yı Devlet gibi mahkemelerde de görev yapabilirler.⁷⁷ Ancak dava vekillerinin yabancı mahkemelerde görev yapmaları, kural olarak karşılıklılık esasına dayanmaktaysa da; bazı Avrupa devletlerinin, Osmanlı tabiiyetindeki dava vekillerini kabul etmediği görülmüştür.

1909 yılında *Mizan'ül-Hukuk*'ta çıkan bir yazıda, yabancı dava vekillerinin Osmanlı Devleti'nde vekillik yapmaya hakları olup olmadığı tartışılmış; diğer ülkelerde çoğunlukla bu hakkın yabancılara tanınmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Mekteb-i Hukuk mezunu bir gayrimüslim Osmanlı vatandaşının Fransa'da vekillik için yaptığı başvuru hakkında Paris Dava Vekilleri Cemiyeti'nin aldığı karar değerlendirilmiştir. 26 Ocak 1680 tarihli bir kanunla Fransa'da dava vekâletinin yalnız Fransızlara mahsus olduğu kabul edilmesine rağmen; başvuru sahibi, kendisinin Katolik olduğunu, Osmanlı Devleti'nde Katoliklerin Fransa'nın himayesi altında bulunduğundan, söz konusu himaye çerçevesinde kendisine bir istisna tanınmasını; ayrıca Fransız dava vekillerinin Osmanlı Devleti'nde vekillik yaptıklarından karşılıklılık ilkesinin uygulanmasını talep etmiştir. Ancak Cemiyet, 24 Ocak 1865 ve 20 Kasım 1866 tarihli kararlarında Fransa'da ikametgâhı bulunan ve bu suretle Fransız medeni hukukundan yararlanan yabancıların dahi dava vekilliği yapamayacaklarını kabul ettiğinden, başvurunun reddine karar vermiştir.⁷⁸

Benzer şekilde kapitülasyonlar çerçevesinde Osmanlı Devleti'nde yargı yetkisine sahip olan bir konsoloslukta görülmekte olan bir davada, taraflardan biri, bir Osmanlı avukatına vekâlet vermek istediğinde Konsolos, ancak Osmanlı tebaasından olmayan kişilerin kendi mahkemesinde vekillik yapabileceğini belirtmiştir.⁷⁹ Buna karşın, Yunan Konsolosluğu Tercümanı

⁷⁷ Ş. Şekib, "Tarihçe-i Muhamat", *Muhamat*, 10 Şubat 1328, S: 20, s. 622-624.

⁷⁸ "Ecnebi Dava Vekilleri", *Mizan'ül-Hukuk*, Sene: 1, S: 46, 1325, s. 538-539.

⁷⁹ "Ecnebi Dava Vekilleri", s. 539.

Mösyö Molenyo'nun Midilli'de dava vekilliği yapmasına yerel yöneticiler tarafından zorluk çıkarıldığına bildirilmesi üzerine, fahri tercümanların kendi mesleklerini sürdürmelerinin eski bir usul olduğu vurgulanarak, dava vekilliği yapmasına engel olunmaması istenmiştir.⁸⁰

Dava vekillerinin söz konusu yükümlülükleri ve bahsedilen çalışma alanları içinde uymaları gereken bazı usuller kabul edilmiştir. Buna göre, bir dava vekili, yargılamaya katıldığında, özel vekâlet almışsa, yargılamaya başlanmadan önce vekâletnamesini ibraz ve ita etmek; eğer genel vekâlet almışsa, vekâletnamenin onaylı bir suretini mahkemeye vermek zorundadır (1875 tarihli Nizamname, md. 7). Vekillerin müvekkillerinden alacakları vekâletnameler, isim ve ikametgâhlarını içermeli; vekili oldukları davanın aslına ve görülecek merciye yer verecek şekilde düzenlenerek, başka birini vekil tayin etmeye yetkili olacaklar ise, açıkça belirtilmelidir (md. 9). Ancak dava vekilleri, vekâletnamelerinde açıkça ifade edilmedikçe, yargılamanın yenilenmesi, hükme itiraz, istinaf ve temyiz gibi kanun yollarına başvurmaya veya başvurmadan mahkeme huzurunda vazgeçmeye, para almaya ve vermeye; hakem tayin etmeye yetkili değildir (md. 11).

Ayrıca üstlendiği davadan dolayı müvekkilinden ne kadar para almışsa, vekâlet son bulduğunda hesabını vermeğe; müvekkili tarafından veya onun namına almış olduğu parayı, evrak ve senetleri iade ve teslim etmeğe mecburdur (md. 12). Benzer şekilde, 26 Şubat 1883 tarihli *Dava Vekilleri Hakkında Rumeli-i Şarkîye Mahsus Kanun-i Vilayet*'in 14. maddesi uyarınca, vekâletnamenin geçerliliği son bulduktan sonra, avukat davanın görülmesi esnasında kendisine teslim edilen bütün resmi evrakın asıllarını müvekkiline vermeye mecburdur. Gerek bu mecburiyetin, gerek evrakın muhafazası mecburiyetinin, vekâlet ilişkisinin sona erdiği tarihten itibaren üç yıl devam edeceği kabul edilmiştir. Bu durum, özen yükümlülüğü içinde hesap verme ve teslim yükümlülüğü olarak değerlendirilmektedir.

Bunun yanı sıra, 1875 tarihli Nizamname, dava vekillerinin yürüttükleri davalara ilişkin yazışmalar ve müvekkilleriyle olan hesapların bulunacağı, sayfaları mahkeme kalemi veya mahkeme başkanı tarafından onaylanmış ve imzalanmış şekilde bir takım defter tutulmasını zorunlu görmüştür (md. 19).

⁸⁰ 22 Şubat 1320, HR.HMŞ.İŞO., 192/17.

1891 tarihli *Girit Vilayeti Dava Vekilleri Nizamnamesi*'nin 28. maddesine göre, dava vekillerinin yürüttükleri davaların çeşitlerini, müvekkilinin isim ve adresinin yanı sıra, ücretine mahsuben aldığı bedelleri, davanın sonucunu ve müvekkilleri tarafından tevdi olunan evrak ve senetleri kaydetmeleri gerekmektedir. Tutacakları defterlerin kaç sayfadan ibaret olduğu son sayfasında yazılı olması gerektiği gibi, her sayfasının da dava vekilinin mensup olduğu mahkeme tarafından onaylanması zorunludur.

V. Avukatlık Ücreti

Avukat ile müvekkil arasındaki ilişki, taraflara ayrı ayrı hak ve yükümlülükler getirmesi nedeniyle tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Avukatın hakları, iş edinme, mesleki çalışma süreci, meslek örgütü ve iş sahibi ile ilişkileri yönünden ayrı ayrı incelenebileceği gibi; yükümlülükleri de, çeşitli açılardan değerlendirilebilir.⁸¹

Osmanlı Devleti'nde, hukuki düzenlemelerde dava vekilinin hakları arasında en önemli yeri ücret konusunun aldığı ve diğer haklara pek değinilmediği görülmüştür. Ancak henüz dava vekâleti konusunda düzenlemeler yapılmadığı dönemde bile, vekil ile müvekkil arasında vekâlet ücretinin ödenmesi konusunda sıkıntılar yaşansa da, vekâlet sözleşmesi çerçevesinde vekilin korunduğu anlaşılmaktadır.

27 Ocak 1862 tarihli bir belgede, Halit Bey'e karşı açtığı 20.000 kuruşluk alacak davasında Nefise Hatun'a vekillik yapan Dizdarzade İsmail'in, davayı kazanmasından sonra, müvekkiliyle yaptığı sözleşme gereğince alması gereken 3000 kuruşluk vekâlet ücreti yerine, müvekkilin 500 kuruşluk ödeme yaptığı belirtilmiş; geri kalan kısmın ödenmediğinin şikayet edilmesi üzerine, Amasya mutasarrıfı Salih Paşa'ya yazılan yazıda, söz konusu ücretin ödenmesi konusunda gereğinin yapılması bildirilmiştir.⁸²

Hukuki düzenlemelerde, vekâlet ücretinin bir hak olduğu, ilk kez *Mecelle*'de yer bulmuştur. 1467. maddesine göre, vekilin ücrete hak kazanabilmesi için sözleşmenin yapıldığı sırada ücretin şart koşulması ve vekilin görevini ifa etmiş olması gerekmektedir. Buna ek olarak, vekilin

⁸¹ GÜNER, s. 281-589.

⁸² 26 Receb 1278, A.MKT.DV., 216/77.

ücretle iş gören biri olması da, ücrete hak kazandırmakta; aksi takdirde bağış kabul edilerek, ücret istenememektedir.

1875 tarihli Nizamname'nin 3. faslı (md. 20-29), dava vekillerinin ücretlerine yönelik olup; konuyu *Mecelle*'den daha geniş bir şekilde düzenleyerek, ayrı bir ücret tarifesi de getirmiştir.

Ruhsatnameli dava vekillerinin müvekkilleriyle aralarındaki sözleşmeye dayanmaksızın, tarifeye uygun olarak ücret alma hakları olduğu kabul edilmiştir (md. 20). Vekil ile müvekkil arasında ücretin miktarı ve ödeme şartları hakkında bir sözleşme imzalandığı takdirde, 5000 kuruşa kadar olan davalar için anlaştıkları ücretin tarifede belirtilen miktarı aşmaması; 5000 kuruştan daha fazla olan davalarda ise, anlaştıkları ücretin dava konusu miktarın % 20'sini geçmemesi gerekir (md. 29). Görüldüğü gibi, Nizamname, tarafların aralarında belirledikleri ücret konusunda bir üst sınır getirmektedir.⁸³

Bunun dışında, dava sahibi davayı kazandığı takdirde, vekilinin alması gereken ücreti, davalıdan talep edebileceği gibi; dava vekilinin de, doğrudan doğruya karşı taraftan talep ve tahsil etmesi mümkün kılınmıştır (md. 21).

Diğer taraftan, dava vekillerinin vekâlet ettikleri davalar müvekkillerinin aleyhine sonuçlansa bile, vekâlet ücretinin müvekkil tarafından ödenmesi gerekmektedir (md. 25). Ayrıca dava vekilini azleden veya belgelerini geri almak isteyen müvekkil, vekilin yaptığı çalışmalardan veya düzenlediği belgelerden dolayı alması gereken ücreti ve masraflarını ödemeye mecburdur (md. 23).

Ücretini talep eden dava vekili, müvekkilinin ödemekten kaçınması durumunda davanın görüldüğü mahkemeye bir dilekçe ve ilgili evrak ile başvurur; talep olunan ücret, taraflar huzurunda mahkeme tarafından incelenip onaylandıktan sonra tahsil edilebilir (md. 26).

26 Şubat 1883 tarihli *Dava Vekilleri Hakkında Rumeli-i Şarkîye Mahsus Kanun-i Vilayet*'in⁸⁴ 17., 18. ve 20. maddeleri, vekâlet ücretine ilişkindir.

Buna göre, avukatın alacağı ücret için her zaman sözleşme yapmaya hakkı vardır (md. 17); bir sözleşme yapılmadığı takdirde, tarifeye göre ücret

⁸³ ÖZKENT, s. 469, 470.

⁸⁴ Düstur, I. Tertip, Z3, s. 231-239.

ödenektir (md. 18). Dava vekilinin, masraflar ile vekâlet ücretini peşin alması mümkün olduğu gibi, müvekkili adına tahsil ettiği meblağdan alıkoymaya da hakkı vardır; ancak bu durumu müvekkiline derhal bildirmelidir (md. 20/1).

1886 tarihli *Maliye Nezaretine Merbut Hukuk Müşavirleri ile Dava Vekillerine Dair Talimat*'ın 2. Babının 2. ve 3. fasıllarında, İstanbul'daki ve vilayetlerdeki Hazine dava vekillerinin alacakları ücretler düzenlenmiştir (md. 45-49, 50-63)⁸⁵.

1891 tarihli *Girit Vilayeti Dava Vekilleri Hakkında Nizamname*'nin 40. maddesi de, dava vekillerinin alacakları ücretin, düzenlenen bütün dilekçe ve evrak ile davanın sonuna kadar gerçekleşecek işlemlerin tamamını kapsayacağını belirtmiştir. Vekil, ücretini müvekkilinden tamamen veya kısmen tahsil edemezse, mahkemeye yapacağı başvuru üzerine, müvekkil mahkeme başkanı tarafından ödemeye mecbur kılınabilir (md. 48). Ayrıca dava vekili kusuru olmaksızın müvekkili tarafından azledildiği takdirde, davanın geldiği aşamaya kadar düzenlenen dilekçe ve evrak ile yargılama için ayırdığı zamana göre mahkeme başkanı tarafından ücret hesaplanarak tahsil ettirilir (md. 49).⁸⁶

⁸⁵ Hazine'nin İstanbul'da karara bağlanmış alacaklarının gerçekleşen tahsilatından % 4'ü dava vekiline aittir (md. 45). Ancak Hazine aleyhine açılmış alacak davalarında, Hazine'nin ödeme yapmasına karar verildiği takdirde, dava vekilleri herhangi bir ücret almayacağı gibi; menkul ve gayrimenkul mallara ilişkin davalardan belirli bir meblağa ulaşmayan ilamlar için de ücret verilmeyecektir. Fakat Hazine aleyhine dava açanlar, davayı kaybederlerse, kendilerinden vekâlet ücreti alınır ve dava vekillerine verilir (md. 47). Yargılamanın her aşamasında farklı vekiller görev yapmışsa veya bir davada birçok vekil müştereken vekillik yapmışlarsa, ücret bölüştürülür (md. 48). Vilayet dava vekillerine, Hazine tarafından açılan alacak davalarında, hükmedilen tutar üzerinden % 7 oranında yargılama masrafları ve vekâlet ücreti ödenecektir (md. 50). Dava vekillerine verilecek ücretlerin bölüştürülmesinde ortaya çıkacak uyuşmazlık, Maliye Nezareti Hukuk Müşaviri tarafından çözümlenecektir (md. 63).

⁸⁶ Sulh mahkemelerinde bidayeten görülen hukuk davalarının sonunda kesinleşen hükümler için vekâlet ücreti, dava konusu bedelin % 10'u tutarında olacaktır (md. 41). İstinaf sonucu hükmü kesinleşen davalarda 3000 kuruşa kadar olan davalar için dava konusu miktarın % 5'i, 3000 kuruşu aşan davalar için % 7,5 oranında ücret alınacaktır (md. 42). Bir dava, son aşamasına geldiği sırada sulhen çözümlerse % 10, davanın başında sulh gerçekleşirse % 5 vekâlet ücreti alınacaktır (md. 43). Ceza davalarında ise, dava vekilleri düzenleyecekleri belgeler için 10'ar, suretleri için 5'er, istinaf ve temyiz dilekçeleri için 30'ar, suretleri için 10'ar kuruş ücret alacaklardır (md. 44). Kabahat davalarının yargılama sırasında her saat için 3'er, cünha yargılamaları için 5'er, cinayet yargılamalarında 7'er kuruş vekâlet ücreti alınır (md. 45).

Görüldüğü gibi, Osmanlı Devleti'nde dava vekâleti ile ilgili hukuki düzenlemelerde vekâlet ücreti alma ve yaptığı masrafları talep etme hakkı, günümüzde olduğu gibi⁸⁷, detaylı bir şekilde güvence altına alınmıştır. Buna bağlı olarak, vekâlet ücreti konusunda taraflar arasında doğan anlaşmazlıklar da yargıya taşınmıştır.

Söz konusu anlaşmazlıklardan biri, dava vekili Kololyan Avadis Efendi ile Rus vatandaşı Kosta Kalfa arasında doğmuştur. Dava vekili Kololyan Avadis, Kosta Kalfa'nın Osmanlı Devleti ile olan alacak davasında vekilliğini üstlenmiş; dava sulh yoluyla çözümlenmiştir. Ancak müvekkil ile vekil arasında ücret konusunda anlaşmazlık çıkınca, taraflardan birisinin Rus vatandaşı olması nedeniyle karma mahkeme niteliğindeki İstanbul 1. Ticaret Mahkemesi'nde dava açılmıştır. Vekâlet ücreti hakkındaki davada Kololyan Avadis Efendi'ye Mösyö Baruçi, Kosta Kalfa'ya ise Şehrî Efendi ile Mösyö Rosolato vekâlet etmiştir.⁸⁸

Tarafların arasındaki 8 Ekim 1879 tarihli vekâlet sözleşmesine göre, % 20 oranında bir vekâlet ücreti belirlendiğinden, Kololyan Avadis Efendi sulh bedeli olan 34.000 liranın % 20'sini talep etmiş; ayrıca 30 Kasım 1885 tarihli bir başka sözleşmeye dayanarak, yaptığı masraflara karşılık % 6 oranında ek bir tutar istemiştir. Ancak davalı Kosta Kalfa'nın avukatı Mösyö Rosolato, savunmasında, talep edilen vekâlet ücretinin, 1875 tarihli Nizamname'ye uygun olmakla birlikte, ilgili 29. maddenin emredici olmadığını, yalnızca bir üst sınır getirdiğini belirtmiştir. Bunun yanında, *Mecelle* hükümlerinin uygulanıp uygulanamayacağını araştırılmasını istemişse de; Kololyan Avadis Efendi'nin avukatı Mösyö Baruçi, Ticaret Mahkemesi'nde *Mecelle*'nin uygulanamayacağı gerekçesiyle buna karşı çıkmıştır.

Sonuçta mahkeme, yapılan masraflara karşılık % 6 oranında ödeme yapılması talebinin dayandığı 30 Kasım 1885 tarihli sözleşmeyi yok hükmünde saymış; ancak 8 Ekim 1885 tarihli sözleşme gereğince, Kosta Kalfa'nın sulh bedeli olan 34.000 liranın % 20'sini vekalet ücreti olarak Kololyan Avadis Efendi'ye ödemesi gerektiğine oyçokluğu ile karar vermiştir.⁸⁹

⁸⁷ V. Umut ERKAN, 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Vekâlet Sözleşmesinde Vekâlet Veren Ücret Ödeme Borcu Dışındaki Diğer Borçları, *AÜHFD*, C. 62, S: 2, 2013, 441-472.

⁸⁸ *Hukuk*, Sayı: 15, 1307, s. 239-243.

⁸⁹ *Hukuk*, Sayı: 15, 1307, s. 243.

Benzer şekilde, 1910 yılında Galata'da faaliyet gösteren dava vekilleri Yorgi Façi ve Valalas Efendi, Atina'da ikamet eden sekiz Yunan vatandaşı aleyhine 150 Osmanlı lirası tutarındaki vekalet ücreti nedeniyle dava açmışlardır. Ancak bu sırada davalılardan Solon Zoğratos'un vefat ettiği, Aleksandır Karapano'nun da Sofya'daki Yunan sefaretine memur olarak atandığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla ölen kişinin Atina'da oturan eşi Eleni Zağrofos'a ve Sofya'ya atanan Aleksandır Karapano'ya imza karşılığında tebligat yapılması hususu, Ticaret Mahkemesi tarafından gereğinin yapılması için Hariciye Nezareti'ne bildirilmiştir.⁹⁰

Dikkat çekici bir başka örnekte ise, 1919 yılında vekâlet ücretini alan bir dava vekili, buna rağmen mahkemeye gitmemesi nedeniyle şikâyet edilmiştir. Galata Fermenciler'de Yeni Han'da yazıhanesi bulunan dava vekili Şahinyan Efendi, vekâlet ücreti olarak 10 lira almasına rağmen, mahkemeye gitmediği ve vekâlet ücretini de geri vermediği için Münir Nizameddin tarafından şikâyet edilmiş; dilekçede bu durumun söz konusu kişi tarafından daha önce de yapıldığı vurgulanarak, cezalandırılması istenmiştir.⁹¹

VI. Avukatın Hukuki, Cezai ve Disiplin Sorumlulukları

Avukatların görevlerini ifa ederken çeşitli açılardan sorumluluklarının ortaya çıkacağı şüphesizdir. Savunma hakkının kullanılması gibi kutsal bir görevin yerine getirilmesi sırasında ortaya çıkan kusur ve ihmâl, gerek avukatlık sözleşmesi, gerek ceza kanunları, gerek meslek kuralları çerçevesinde birtakım yaptırımlarla cezalandırılmıştır.⁹²

Avukatlığın kurumsallaşmasıyla gelişen sorumluluklar, Osmanlı Devleti'nde sistemli bir şekilde karşımıza çıkmamakla birlikte; çeşitli hukuki düzenlemeler içinde dikkat çekici hükümlere rastlanmaktadır.

Osmanlı uygulamasında, İslam hukukunun vekâlet hükümleri çerçevesinde dava vekillerinin hukuki sorumluluğuna gidilebildiği gibi; Tanzimat döneminde yürürlüğe giren çeşitli düzenlemeler de, dava vekilinin hem hukuki sorumluluğuna, hem de cezai sorumluluğuna ilişkin hükümler getirmiştir. Dava vekilinin disiplin sorumluluğu ise, mesleki örgütlenmenin gelişmesine bağlı olarak zaman içinde uygulamaya geçmiştir.

⁹⁰ 23 Kanunuevvel 1325, HR.HMŞ.İŞO., 93/35.

⁹¹ 3 Teşrinisani 1335, DH.MB.HPS., 98/27.

⁹² Detaylı bilgi için bkz. GÜNER, Avukatlık Hukuku.

Bu konuda ilk düzenleme, 1875 tarihli Nizamname ile getirilmiştir. Dava vekilinin, genel ya da özel vekâletnamesi olmadan veya yargılama öncesinde müvekkili tarafından mahkeme huzurunda vekil olarak atanmadan, vekâletsiz yerine getirdiği bütün işlemler yok hükmünde sayılacağından; bundan zarar görecekt müvekkil doğan zarar ve masrafların vekilden tazminini talep edebilecek ve vekil ayrıca para cezasına çarptırılacaktır. Eğer söz konusu kişi, dava vekâleti mesleğine mensup ise, tazminat ve para cezasının yanı sıra, geçici süreyle meslekten men edilecektir (md.8).

Nizamname'nin 13. maddesine göre, vekilin ihmali ve özensizliğinden veya iadeye mecbur olduğu paranın ödenmesi ve belgelerin verilmesinden doğan gecikmeden müvekkil zarara uğrarsa, vekilin bunu tazmin etmesi gerekir. Ayrıca vekil belirli bir miktar para cezasına da çarptırılır.

Nizamname'nin 16. maddesinde ise, vekilin nedensiz olarak istifasından doğan gecikme, davayla ilgili kanunî bir sürenin geçmesine yol açarsa, müvekkilin zarar ve masrafları vekil tarafından ödenecektir.

Avukatın cezai sorumluluğu ise, Nizamname'nin 17. ve 18. maddelerinde düzenlenmiştir. 17. madde, mahkemede dava görülürken, mahkemenin itibarına ve Devlet idaresi aleyhine söz ve eylemde bulunan dava vekillerinin, 1861 tarihli *Usul-i Muhakeme-i Ticaret Kanunnamesi*'nin 3. fıslındaki hükümler çerçevesinde sorumlu olacaklarını kabul etmiştir. 18. maddesi ise, ruhsatnameli dava vekilinin evrak ve senetlerin imzalı suretlerini vermesi ve buna bağlı olarak aslına uygun olmayan bir durum ortaya çıkması halinde, sorumlu olacağını belirtmiştir.

Nizamname'nin dava vekilleri cemiyetinin oluşumunu ve görevlerini düzenleyen dördüncü fıslı, disiplin sorumluluğunu da düzenlemiştir.

Nizamname hükümlerine aykırı hareket eden dava vekilleri hakkında Dava Vekilleri Cemiyeti'nin yapacağı işlemler, sırasıyla "ihtar", "ta'zir ve itab", "tekdîr" ve "cemiyetin mahall-i mahsusuna kabulden mahrum edilmek" olarak sıralanmıştır (md. 39).

Bir dava vekili hakkındaki şikâyetin Cemiyet tarafından dikkate alınıp, dava vekilliği mezuniyetinin belirli bir süre için kaldırılmasına karar verilirse, bu karar Adliye Nezareti'ne de bildirilir (md. 40).

Görüldüğü gibi, 1875 tarihli Nizamname, dava vekillerinin sorumlulukları açısından, oldukça çağdaş bir düzenleme getirmiştir.

26 Şubat 1883 tarihli *Dava Vekilleri Hakkında Rumeli-i Şarkîye Mahsus Kanun-i Vilayet*'te de, dava vekillerinin hukuki, cezai ve disiplin sorumluluğunun düzenlendiği görülür.

Avukatlar, işin gereğini yerine getirirken kusurlu hareket ettikleri takdirde, sorumlu olacakları gibi, müvekkilleri tarafından azledilebilirler (md. 13). Ayrıca haklı bir sebep olmadan ve yerine bir başkasını vekil tayin etmeden müvekkillerini bıraktıkları takdirde, doğacak zarardan sorumlu olmalarının yanı sıra, “tedibat-ı nizamiye” ile cezalandırılırlar (md. 16). Benzer şekilde, ceza davasında Hükümet tarafından tayin olunan bir avukat, bu görevden haklı bir sebep olmaksızın çekilemez; aksi takdirde “tedibat-ı intizamiye” ile cezalandırılır (md. 21).

Avukatlık mesleğinden mahrumiyeti gerektiren hususlar ise, 24. maddede şu şekilde zikredilmiştir: - Avukatlık mesleğinin haysiyetine aykırı hareket etmek; - Avukatlık mesleğini yerine getirebilmek için kısıtlı olmama, devlet memurluğu görevinde bulunmama ve ruhsatname sahibi olma şartlarına aykırı hareket etmek.

Nizamname'nin beşinci faslı, “*Avukatlığın Nizam ve İntizam Yolundaki Mesuliyetleri*” başlığı altında çeşitli hükümler getirmiştir.

Meslek onurunu zedeleyen avukat, mahkeme tarafından “tedibat-ı intizamiye”⁹³ ile cezalandırılacaktır. Bir avukat aleyhine ceza davası açılır veya tutuklama kararı verilirse, vekil olarak görev yaptığı mahkeme tarafından mesleğini icradan geçici olarak men olunur (md. 29). Buna rağmen göreve devam ederse, bu kez avukatlık kaydının silinmesi suretiyle cezalandırılır (md 30). Avukatın üç yıl içinde göstereceği iyi halden dolayı, aldığı cezanın silinmesini talep etme hakkı vardır (md. 39).

1886 yılında Maliye Nezareti bünyesinde çalışacak dava vekillerine ilişkin düzenleme de, sorumluluk konusunda çeşitli hükümler getirmiştir.

Görevini ifa ederken acz ve kusuru veya özensizlik ve ihmali olanlar, uyarı veya maaş kesme ile cezalandırılacakları gibi, tekerrür halinde

⁹³ “Tedibat-ı intizamiye”, 26. maddede tekdir, para cezası, geçici olarak mesleği icradan men, avukat kaydının silinmesi olarak açıklanmıştır. Ancak avukat hakkında bir ceza davası açılmışsa, bu dava sonuçlanıncaya kadar “tedibat-ı intizamiye” yolundaki dava erteleneceği gibi (md. 27); tedibata ilişkin davaya bakan mahkemede, hukuk davası da açılmaz (md. 35).

azledilirler. Ancak kendilerine verilen evrak ve senetleri saklamak veya davalarda karşı tarafa bilgi vermek, geçerli bir mazereti olmaksızın, yargılamanın gecikmesine ve Hazine aleyhine gıyaben hüküm verilmesine sebep olmak gibi durumlarda, doğacak zarar ve yargılama masraflarını ödemeye mecbur olduğu gibi; kanunî sürelerin geçmesinden dolayı Hazine aleyhine verilecek hükümden doğacak zarardan da sorumludurlar (md. 16, 25).

1892 tarihli *Girit Vilayeti Dava Vekilleri Hakkında Nizamname* de, “*Mesuliyet*” başlığı altında 33.-39. maddelerinde dava vekillerinin hukuki, cezai ve disiplin sorumluluğunu düzenlemiştir.

Buna göre, dava vekilleri, düzenleyecekleri dilekçe ve evrakta genel ahlaka aykırılık olması ve hâkimlere saygısızlık içermesi durumunda (md. 33) ve mahkeme huzurunda düzeni bozacak harekette buldukları (md. 34) takdirde, para cezasına çarptırılacaklardır. Ayrıca bir davada özensiz davranması nedeniyle müvekkili tarafından şikâyet edilen dava vekili, ilk defasında mahkeme başkanı tarafından “tenbih edilerek”; tekerrürü halinde “tevbih” ile; üçüncü kez söz konusu olduğunda ise, 15 günden 6 aya kadar “tatil-i vekâlet” ile cezalandırılır (md. 35). Üç kez “tatil-i vekâlet” cezası ile mahkûm olan dava vekili, artık dava vekâleti mesleğini yürütemez (md. 36). Geçici olarak “tatil-i vekâlet” cezası ile mahkûm olan dava vekili ise, müvekkillerinin davalarının gecikmesinden doğacak zararlarından da sorumlu olacaktır (md. 37).

Ayrıca bir dava vekili, davanın bitiminde geri vermeye mecbur olduğu belge, senet veya parayı vermediği takdirde emniyeti suiistimal suçunu işlemiş sayılacak (md. 38); Nizamname’nin belirlediği sınırın üstünde bir vekâlet ücreti alırlarsa, fazla olan miktarı ödeyecekleri gibi, ayrıca para cezasına da çarptırılacaklardır (md. 39).

28 Kasım 1909 tarihli *Adliye Müfettişlerinin Vezâif ve Derece-i Salahiyetlerini Mübeyyin Talimat*, adliye müfettişlerinin, dava vekilleri hakkında yapılacak şikâyet üzerine baroya haber vermek suretiyle işlem yapacaklarını; baro bulunmayan yerlerde ise bizzat tahkikat yaparak karar vereceklerini düzenlemiştir (md. 13).

Dava vekilinin disiplin sorumluluğuna ilişkin bir gelişme de, 2 Nisan 1919 tarihinde 1875 tarihli Nizamname’nin 40. maddesine üç fıkra

eklenmesidir.⁹⁴ Bu doğrultuda Dava Vekilleri Cemiyeti tarafından bir vekilin meslekten geçici olarak men'i kararına itiraz düzenlenmiş; itirazın İstinaf Mahkemesi'nce değerlendirilerek, cemiyet kararının tamamen veya tadilen tasdikine veyahut iptaline karar verilebileceği kabul edilmiştir. Mahkemenin kararı kesindir; mahkemenin yetki alanındaki makamlara kararın tebliğ edilip, Adliye Nezareti'ne bilgi verilmesi gerekir.

Nitekim Cemiyetin meslekten men kararına karşı dava vekili Nikolaidi tarafından Şura-yı Devlet'e yapılan başvuru dikkat çekmektedir.⁹⁵

Dava vekili Mihalaki Nikolaidi tarafından Dersaadet İstinaf Ticaret Mahkemesi'nde dava vekili David Dermosisyan'a karşı açılmış olan dava nedeniyle Dava Vekilleri Cemiyeti, Nikolaidi hakkında üç ay meslekten men cezası vermiştir. Cemiyet, söz konusu cezayı verirken, iki hususa dayanmıştır: - Nikolaidi'nin bir dava esnasında yaptığı eleştirinin Baro'ya hakaret olarak kabul edilmesi; - Dava vekillerinin birbirleri aleyhine Cemiyetin görüş ve onayı olmaksızın dava açamamaları yönünde aldığı karara aykırı olarak Nikolaidi'nin David Dermosisyan'a dava açmış olması. Karar, önce Adliye Nezareti'ne onay için sunulmuş; ancak hukuka uygun bulunmayarak iptal edilmiştir. Ardından Nazır değişikliği gerçekleşince Müsteşar tarafından uygun bulunarak, mahkemelere bildirilmiştir.

Şura-yı Devlet, esas itibarıyla mahkemelerde dava vekillerinin görev ve yetkileri çerçevesinde ifade özgürlüğü bulunduğunu, suç teşkil etmedikçe sorumluluk doğmayacağını belirtmiş; ayrıca Cemiyetin kararlarına aykırı davranan bir dava vekiline, Nizamname'nin 40. maddesinde ihtar, tekdir gibi daha hafif cezalar bulunmakla birlikte, öncelikle en ağır ceza olan men cezasının verilmesini uygun bulmamış ve cezayı iptal etmiştir.

Uygulamaya bakıldığında, hak kaybına neden oldukları için müvekkilleri tarafından şikayet edilen dava vekilleri olduğu gibi⁹⁶, Adliye müfettişliği tarafından kötü hali tespit edilen dava vekillerinin de dava vekaletinden men edildikleri görülmüştür.⁹⁷

⁹⁴ Düstur, II. Tertip, C. XI, s. 185.

⁹⁵ 21 Zilkade 1337, ŞD., 3154/2.

⁹⁶ Bağdat'ta tüccar Hacı Yusuf ve Said Abdullah b. Seyyid Emin'in, mahv-ı hukukları nedeniyle avukat Marok hakkında dava vekaletinden men'i talebiyle yaptıkları şikayetin esasının araştırılması hakkında bkz. 5 Receb 1308, DH.MKT., 1809/55.

⁹⁷ Dava vekili Nedim Bey'in mahkemece vekaletinin kabul edilmemesinin, Adliye Müfettişliği tarafından su-i hali nedeniyle verilen avukatlıktan men cezasıyla ilgili olduğu yönünde bkz. 16 Eylül 1322, TRF.1.MN., 105/10511.

Dikkat çekici başka bir örnek, dava vekili Cevad Bey'e Baro Heyeti tarafından verilen iki yıl meslekten men cezasıdır. Cevad Bey, bu cezaya Baro seçimlerinde yeni seçilen Heyet aleyhinde verdiği oy ve mesleki rekabetten doğan şahsi kırgınlıkların neden olduğunu iddia ederek, cezanın hukuka aykırı olarak verildiğini iddia etmekteyse de; ceza esas itibariyle müvekkilinin şikayetine dayanmaktadır.⁹⁸

Eşinin vefatından sonra malvarlığının kendisine intikalini gerçekleştirmek üzere avukatlık sözleşmesi imzaladığı Sofya isimli müvekkili, avukatlık sözleşmesi yapıldığı halde, sözleşme tarihinden itibaren 5-6 ay geçmesine rağmen hiçbir resmi işlem yapmaması ve bu süreçte kendisine karşı sözlü ve fiili saldırıda bulunması nedeniyle dava vekili Cevad Bey'i Baro'ya şikayet etmiştir. Cevad Bey hakkında daha önceden yapılmış pek çok şikayet bulunması ve meslek onuruna yakışmayan davranışları nedeniyle çeşitli uyarı cezaları verilmiş; ancak bu olayda iki yıl meslekten men cezasına çarptırılmış; karar Adliye Nezareti tarafından da onaylanmıştır.

Görüldüğü gibi, avukatın sorumluluğu konusu, Osmanlı Devleti'nde hak ve yükümlülüklerin ortaya çıkışıyla da bağlantılı olarak, çeşitli açılardan düzenlenmiş; dönemin dava vekâleti anlayışının oluşmasını sağlamıştır.

VII. Meslek Örgütleri

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın son çeyreğinde dava vekâleti mesleğine ilişkin yapılan hukukî düzenlemeler, beraberinde meslekî örgütlenmeyi de getirmiştir. Ancak daha önce yabancı uyruklu dava vekilleri tarafından İstanbul'da kurulan bir yapının varlığı da bilinmektedir.

1870 yılında İstanbul'da "*Société du Barreau de Constantinople*" adıyla bir baro kurulmuş; zamanla etkinliğini kaybetmekle beraber, 1908'e kadar varlığını sürdürmüştür. Baronun ilk levhasında kayıtlı otuz üç üyesinden yalnız beş tanesi gayrimüslim Osmanlı vatandaşı olup; diğerleri İngiltere, Fransa, İtalya, Avusturya, Yunanistan, Belçika ve Rusya uyruklu kişilerdir. Bu nedenle "*İstanbul Ecnebi Avukatlar Barosu*" olarak nitelendirilmesinin uygun olacağı dahi ileri sürülmüştür. Ancak Osmanlı Devleti'nde savunma hakkının kullanılmasında yabancıların etkisi zaman zaman eleştirilse de;

⁹⁸ 21 Cemazeyilevvel 1337, ŞD., 3150/52.

avukatlık mesleğinin kurumsallaşmasına katkıları yadsınmamıştır.⁹⁹ Nitekim söz konusu Baro'nun kuruluşundan beş yıl sonra Türk hukuk tarihinde dava vekâleti mesleğinin bir örgüt çatısı altına alınmasını öngören ilk düzenleme kabul edilmiştir.

1875 tarihli *Mehakim-i Nizamiye Dava Vekilleri Hakkında Nizamname*'de dava vekillerinin her türlü işlemlerine bakmak üzere bir cemiyetin oluşturulacağı on bir madde ile düzenlenmiştir.

Buna göre, dava vekilleriyle ilgili işlere bakmak ve Adliye Nezareti tarafından yapılacak resmi tebligatlara aracı olmak üzere sürekli bir cemiyet kurulması öngörülmüş (md. 30); İstanbul'da ikamet eden ve vekâlet görevini yerine getirmeye yetkili kişiler arasından dava vekillerince yapılacak seçimde oyçokluğuyla belirlenecek birinci ve ikinci başkan ile dört üyeden oluşması kabul edilmiştir (md. 31). Görev süreleri iki yıl olarak belirlenen söz konusu kişilerin yarısının her yıl yenilenmesi kuralı getirilmiştir (md. 32).

Kurulacak Cemiyetin görevleri ise şu şekilde öngörülmüştür: - Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'nin dava vekilleri hakkında alacağı kararların tebliği; - Dava vekilleriyle ilgili konularda ilgili Nezarete mazbatayla konuyu bildirme; - Dava vekilleri ile ilgili düzenlemelerin tamamlanması; - Dava vekilleri arasındaki uyuşmazlıkların sulh yoluyla çözümü; - Dava vekillerinin ücret ve masraflarına ilişkin tarifeden kaynaklanan zorluk ve uyuşmazlıklarda görüş verilmesi; - Maddi durumu iyi olmayan dava sahiplerinin başvurularında ücretsiz inceleme ve davalarıyla ilgili kanunî işlemlerde yol gösterme; - Dava vekili olmak isteyenler hakkındaki yeni kayıtlarda her yıl Divan-ı Ahkâm-ı Adliye'ye defter sunulması (md. 37).

1875 tarihli Nizamnamede öngörülen Cemiyetin kuruluşu, sebebi bilinmemekle birlikte, 14 Temmuz 1880 tarihinde gerçekleşmiştir. Cemiyetin ilk levhasında Osmanlı vatandaşı ve yabancılar olmak üzere kayıtlı 105 dava vekilinin bulunduğu; ilk başkanının Rus asıllı Mösyö Rosolato olduğu ve dört üyeden oluşan bir Heyet-i Daimenin varlığı da anlaşılmaktadır. 1301-1304 tarihli zabıt defterinden ise, sonradan Mehmet Reşit Bey ve Manyasizade Refik Bey'in başkanlık yaptıkları tespit edilmiştir.¹⁰⁰

⁹⁹ Osmanlı tabiiyetindeki üyeler şunlardır: Meryem Kuli, Hogotisyen, Serviçen, Apostolidis, Jakopo Miltiyadis. ÖZKENT, s. 64-68.

¹⁰⁰ Rıza Nur, s. 436.

Dava Vekilleri Cemiyeti Dâhili Nizamnamesi ise, Temmuz 1880'de hazırlanmıştır. Buna göre, Cemiyete kabul edilmek için adliye işlerinde bilgisi olduğuna dair Adliye Nezareti'nden verilmiş ruhsatnameye veya Mekteb-i Hukuk diplomasına sahip olmak, bir memuriyetle veya herhangi bir işle meşgul olmamak ve herhangi bir ceza almamış olmak gerekirdi. Dava vekillerinin her yıl Mart ayının başında kayıtlarını yenilemeleri zorunlu olup; yenilemeyenler Cemiyetten çıkarılırdı. Kayıtlı dava vekilleri, sınıfına göre, nizamiye mahkemelerinde vekâlet edebilirlerdi. Birinci sınıf dava vekili bidayet, istinaf ve temyiz mahkemelerinde, ikinci ve üçüncü sınıf dava vekilleri ise, yalnız bidayet ve istinaf mahkemelerinde görev yapabiliyordu.¹⁰¹

Dava vekillerine ait her türlü konuyu görüşmekle görevli Heyet-i Umumiye, Cemiyete kayıtlı dava vekillerinden; Heyet-i Umumiye tarafından belirlenen Cemiyet-i Daimi ise, bir başkan ve altı üyeden oluşmaktaydı. Cemiyet-i Daimi, Hükümetle olan ilişkilerde Heyet-i Umumiyeye vekâlet etmek, yeni kayıt olmak isteyenlerin kabulüne karar vermek, dava vekilleri arasındaki uyuşmazlıkları çözmek ve Heyet-i Umumiye tarafından verilen kararların icrasına nezaret etmek gibi görevleri yerine getirirdi.¹⁰²

Cemiyetin II. Meşrutiyet dönemine kadar olan faaliyetleri hakkında pek bilgi yoksa da; 1908'den itibaren oldukça etkin bir şekilde çalıştığı bilinmektedir. Bu dönemden sonra, avukatlık hakkındaki olumsuz anlayışı ortadan kaldırmak ve mesleği yalnız hukuk mezunları ile 1875 tarihli Nizamnamenin aradığı şartlara sahip kişilere münhasır kılmak, bunun dışındakilerin mahkemelere kabul edilmemesini sağlamak konularında mücadele vermiştir. Avukatlık mesleğinin saygınlığının korunması için, Nizamname doğrultusunda meslek gereklerine aykırı davrananların cezalandırılması yoluna gidilmiş; mesleğin yalnız belirli şartları sağlayanlar tarafından yerine getirilmesi için de, Adliye Nezareti ile mücadele sürdürülmüştür.¹⁰³ Bu süreçte çeşitli yazarlar da, dava vekillerinin mesleki örgütlenmesi hakkında yazılar yayımlamışlardır.

Ş. Şekib, 23 Ekim 1911 tarihli *Muhamat* dergisinde yayınlanan “*Dava Vekâleti Hakkında Birkaç Söz*” isimli makalesinde, Avrupa’da dava vekillerinin istedikleri gibi davranmamaları için “Baro” denilen cemiyetlerin

¹⁰¹ DEMİREL, s. 287, 288.

¹⁰² DEMİREL, s. 289, 290.

¹⁰³ Rıza Nur, s. 437, 438.

kurulduğunu; idare meclisine sahip olan bu cemiyetlere girmenin, her ne kadar şerefli bir davranış olsa da, bir o kadar da zor olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁴ Yuvanaki Yorgiyadis de, 1911 yılında yazdığı makalesinde, memurların tabi olduğu sicil hükümlerinin Baro aracılığıyla dava vekillerine de uygulanmasını, böylece denetim sağlanacağını ileri sürmüştür.¹⁰⁵

Galata'da Yıldız Han'da bir odayı merkez olarak kullanarak faaliyete geçen Cemiyet, 1893 yılında Adliye Nezareti'nin bulunduğu Darülfünun binasına taşınmıştır. Ancak Adliye Nezareti binasında 1933 yılında çıkan yangın sonucunda, Dava Vekilleri Cemiyeti'ne ait kütüphane ve evrak yok olmuştur.¹⁰⁶ Dolayısıyla Cemiyetin toplantıları hakkında fazla bilgi olmasa da, *Muhamat* dergisinde yayınlanan bazı genel kurul tutanakları, Cemiyeti meşgul eden konular hakkında fikir vermektedir.

27 Aralık 1911 tarihinde başlayan ve 27 Ocak, 7 Şubat, 5 Mart 1912 ile 18 Nisan 1912 tarihlerinde devam eden Genel Kurul toplantısında, Nizamname-i Dahili hakkında görüşme yapılmış; Meclis-i Mebusan'dan çıkması beklenen yasa nedeniyle söz konusu içtüzüğün içişleriyle sınırlı olduğu özellikle vurgulanmıştır. Nizamname-i Dahili görüşülürken, “dava vekili” kelimesi yerine “muhami” kelimesinin kullanımı, mesleğe yeni başlayacakların Cemiyete kabul süreci, bu süreçte yapılması gerekli olan tahkikat gibi konular ele alınmıştır.¹⁰⁷

30 Haziran 1912 tarihinde Fevaid Bey'in başkanlığında yapılan Genel Kurul toplantısında ise, Pandalaki Kozmide, Akif Bey, Karabet Aycıyan, Yorgaki Efemyandi, Necati Bey, Diran Yerganyan, Yanko Anumatarhi, Hayati Efendi, Solakyan Efendi, Harisantos Tomayidis, Dermosisyan Efendi, Hamid Bey söz almışlardır. Toplantıda esas itibarıyla, İnzibat-ı Hükkam kanun layihasının en kısa zamanda yasalaşması, sulh mahkemelerinin oluşturulması, hakimlerin seçimi ve sayılarının arttırılmasına ilişkin gerekli düzenlemelerin yapılması gibi hususlar görüşülmüştür.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Ş.Şekib, “Dava Vekâleti Hakkında Birkaç Söz-1”, *Muhamat*, 10 Eylül 1327, S: 3, s. 108.

¹⁰⁵ Yorgiyadis, s. 58.

¹⁰⁶ DEMİREL, s. 290.

¹⁰⁷ Toplantılarda söz alan dava vekilleri şunlardır: Fevaid Bey, Yanko Efendi, Necati Bey, Nazif Bey, Şaram Efendi, Mineciyan Efendi, Hüsnü Bey, Said Bey, Hayati Bey, Sadeddin Bey, Haydar Rıfat Bey, Kuddusi Bey, Celaledin Arif Bey, Sabri Bey, Hayri Bey, Şekib Efendi, Haralambidi Efendi, Sadeddin Ferid Bey, Solakyan Efendi, Hamid Bey, Nikolaki Efendi. 10 Eylül 1328, *Muhamat*, S: 15, s. 472-479.

¹⁰⁸ 10 Temmuz 1328, *Muhamat*, S: 13, s. 412-416.

Pandalaki Kozmidi, adliyenin içinde bulunduğu kötü duruma, yargı yetkisinin kullanımında ve adalet dağıtımındaki aksaklıklara, yolsuzluklara yönelik şikâyetlere kayıtsız kalamayacaklarını; Cemiyetin bu yönde resmi bir yetkisi olmadığından, ancak Adliye Nezareti nezdinde bazı yenilik girişimlerinde bulunabileceklerini ileri sürmüştür.

Yorgaki Efimyanidi ise, bahsedilen ihtiyaçları hissetmeyen dava vekili bulunmadığından, İnzibat-ı Hükkam kanun layihasının kanunlaşmasını istemeyi, vatana, millete karşı bir borç olarak görmekte; ancak Nezaret nezdinde yapılacak girişimlerin hazırlıksız yapılmaması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca bir mahkemenin günde kırkı aşkın dava bakması karşısında daha fazlasını beklemenin hakkaniyete uygun olmayacağı gibi, mahkemelerin sayısını arttırmanın da mali durumla ilgisi nedeniyle zor olacağı da vurgulanmıştır.

Necati Bey, adliye bütçesindeki artışın yetersiz olduğunu, Adliye Nazırının adli sorunları milletvekillerine detaylı olarak anlatması gerektiğini dile getirirken; Yanko Anumatarhi de, İnzibat-ı Hükkam kanun layihasının yedi-sekiz ay önce hazırlanmasına rağmen hakimler tarafından sonuçsuz bırakıldığını vurgulamıştır. Harisantos Tomayidis ile Dermosisyan Efendi, adaletsizlikten en çok zarar görenin kendileri olduğunu belirterek, Muhamat Kanununun öncelikli olarak yapılmasını ifade etmişlerdir.¹⁰⁹

Görüldüğü üzere, Cemiyet, dava vekaleti mesleğinin kanunla düzenlenmesine yönelik olarak gösterdiği çabanın yanı sıra, yargının her alanındaki sorunlarla da ilgilenmiştir.

SONUÇ

Osmanlı yargı sisteminde, İslam hukukunun vekâlet hükümleri çerçevesinde mahkemelerde bulunan “vekil” veya adli yazışma konusunda faaliyet gösteren “arzuhalci”, modern savunma anlayışının oluşmasını sağlayacak olgular olmayıp; halkın mahkeme huzurunda veya yargılama sürecindeki bir sorununa ilişkin bazı ihtiyaçları karşılamışlardır. Nitekim Osmanlı Devleti’nde bir meslek olarak savunmanın ortaya çıkışı, Tanzimat döneminde yapılan kanunlaştırmalar ve kurulan yeni mahkemelerle gerçekleşmiştir. Yeni hukuk kurallarıyla tanınan hak ve güvenceler ile yeni yargılama usulleri, hak arama özgürlüğünün kullanılmasında savunma makamının kurumsallaşmasını zorunlu kılmıştır.

¹⁰⁹ 10 Ağustos 1328, *Muhamat*, S: 14, s. 432-436.

Tanzimat döneminde yapılan çeşitli düzenlemelerle, özellikle mesleğe giriş için gerekli nitelikler ve mesleğin kapsamı belirlenmeye çalışılmışsa da; hak ve yükümlülükleri, çeşitli açılardan sorumlulukları ve mesleki örgütlenmesiyle birlikte modern avukatlık anlayışının artık oluştuğu kabul edilmelidir.

Avukatlığın Osmanlı Devleti döneminde bağımsız olmadığı ve kamu hizmeti olarak kabul edilmediği yönünde görüşler olmakla birlikte, bu yönde oldukça çaba sarf edildiğini söylemek mümkündür. Özellikle II. Meşrutiyet döneminde Dava Vekilleri Cemiyeti'nin bu yöndeki mücadelesi ve hukukçuların kaleme aldıkları makalelerde ileri sürdükleri fikirleri dikkat çekicidir. Söz konusu makalelerde, dava vekâleti mesleğinin Avrupa'da sahip olduğu saygın konum düşünüldüğünde, Osmanlı Devleti'nin her ne kadar yolun başında olduğu dile getirilse de¹¹⁰; vekilin yerine getirmekle yükümlü olduğu önemli görevleri nedeniyle, topluma hizmetinin, adalet dağıtan hâkimin hizmetinden daha az olmadığı; hâkim, hak ve adaleti sağlıyorsa, vekilin o hak ve adaletin ortaya çıkmasını bildiren ve yol gösteren kişi olduğu vurgulanmıştır.¹¹¹

Ayrıca dava vekâleti mesleğinin yüceltilmesi arzu edilmesine rağmen, bunun ancak yargı sisteminin düzenlenmesiyle gerçekleşebileceği de belirtilmiştir. Mahkemelerin en büyük probleminin ehliyetsizlik ve düzensizlik olduğu, kanunlar bakımından ise, "varlık içinde yokluk" durumu bulunduğu ifade edilmiş; kanunların ihtiyaçlara göre değiştirilip iyileştirilmesinin önemine dikkat çekilmiştir. Hatta bütün bu konularla ilgili dava vekillerinin görüşlerinin Baro'ya bildirilmesi, Baro vasıtasıyla görüşlerin Adliye Nezareti'ne sunulması da önerilmiştir.¹¹²

Bütün bunlara rağmen, İmparatorluk döneminde meslekî gelişim sınırlı kalmışsa da; dava vekillerinin verdiği uğraş ve hazırlanan yasa tasarıları değerlendirildiğinde, Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra, "Meşrutiyet dönemine yakışacak bir eser"¹¹³ olarak nitelendirilen Muhamat Kanunu'nun yürürlüğe girmesi, Osmanlı döneminde oluşan birikimin bir sonucu kabul edilmelidir.

¹¹⁰ Yorgiyadis, s. 56.

¹¹¹ Ş. Şekib, "Tarihçe-i Muhamat", *Muhamat*, 10 Şubat 1328, S: 20, s. 623.

¹¹² Hüseyin Kazım, "Noksanlarımız", *Muhamat*, 10 Şubat 1328, S: 20, s. 610-612.

¹¹³ Yorgiyadis, s. 58.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri (Başbakanlık Osmanlı Arşivi):

A.MKT.DV., 216/77.

DH.İD., 35/1.

DH.MB.HPS., 98/27.

DH.MKT., 1809/55.

HR.HMŞ.İŞO., 192/17.

HR.HMŞ.İŞO., 93/35.

MF.MKT., 978/11.

ŞD., 2375/4.

ŞD., 3150/52.

ŞD., 3154/2.

TRF.1.MN., 105/10511.

Kitap ve Makaleler:

AKGÖNENÇ, Oya. (1988). Savunmanın Tarihi Gelişmesi Üstüne Düşünceler. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (1), 16-19.

AKYILMAZ, Gül. (1996). Tanzimattan Önce Avukatlık Müessesesi, *Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 1, S: 12, 16-17.

ATAR, Fahrettin. *İslam Adliye Teşkilatı*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

BİLMEN, Ömer Nasuhi. (1952). *Hukukî İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, C. V, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

BOZKURT, Gülnihal. (1993). "Türkiye'de Hukuk Eğitiminin Tarihçesi", *Hukuk Öğretimi Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s. 51-69.

BOZKURT, Gülnihal. (1996). *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- DEMİREL, Fatmagül. (2008). *Adliye Nezareti, Kuruluşu ve Faaliyetleri (1876-1914)*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- DURHAN, İbrahim. (2004). Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi, *AÜEHFD*, 8 (3-4), 23-46.
- Ecnebi Dava Vekilleri, *Mizan'ül Hukuk*, Sene: 1, Sayı: 46, 1325, s. 538-539.
- EKİNCİ, Ekrem Buğra. (2004). *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, İstanbul: Arı Sanat Kitabevi.
- ERKAN, V. Umut. (2013) 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu'na Göre Vekalet Sözleşmesinde Vekalet Veren Ücret Ödeme Borcu Dışındaki Diğer Borçları, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62(2), 441-472.
- (ÖRSTEN) ESİRGEN, Seda. (2013). Mecelle ve Fransız Medeni Kanunu Çerçevesinde Vekâlet Sözleşmesi. *Ankara Barosu Dergisi*, 71(1), 167-184.
- GAYRETLİ, Mehmet. İslam Adliye Teşkilatında Avukatlık, <http://www.e-akademi.org/makaleler/mgayretli-1.pdf> (20.11.2014).
- GÜNER, Semih. (2011). *Avukatlık Hukuku*, Yetkin Yayınları.
Hukuk, Sayı: 15, 1307, s. 239-243.
- HÜSEYİN KAZIM, Noksanlarımız, *Muhamat*, 10 Şubat 1328, S: 20, s. 610-612.
- İBRAHİM EDHEM, Mebusluk ve Dava Vekâleti, *Mizan'ül-Hukuk*, 29 Mayıs 1326, Sene: II, Sayı: 20, s. 305-309.
- JENNINGS, Ronald C. (1975). The Office of Vekil (Wakil) in 17th Century Ottoman Sharia Courts”, *Studia Islamica*, 42, 147-169.
- KAVASZADE Fuad. Meslek-i Muhamatın Âdâb-ı Hakkında Nefsimize Hitap, *Muhamat*, S: 8, 1327, s. 235-237.
Muhamat, 10 Temmuz 1328, S: 13, s. 412-416; 10 Ağustos 1328, S: 14, s. 432-436; 10 Eylül 1328, S: 15, s. 472-479.
- ÖZKENT, Haydar. (1940). *Avukatın Kitabı*. İstanbul.

- RIZA NUR. (1933). Memleketimizde Avukatlık ve İstanbul Barosu'nun Tarihçesi, *İstanbul Baro Mecmuası*, s. 244-253, 430-446.
- RUBİN, Avi. (2012). From Legal Representation To Advocacy: Attorneys and Clients In The Ottoman Nizamiye Courts, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 44, 111-127.
- SONGÜR, Haluk. "İslam Hukukunda Avukatlık Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme", Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1994, S: 1, s. 225-256.
- "Şahadetnamesiz Dava Vekilleri", *Mizan'ül-Hukuk*, 12 Ağustos 1325, s. 478, 479.
- ŞEKİB, Ş. Dava Vekaleti Hakkında Birkaç Söz-1, *Muhamat*, 10 Eylül 1327 (1911), S: 3, s. 69-71.
- ŞEKİB, Ş. Dava Vekaleti Hakkında Birkaç Söz-2, *Muhamat*, 10 Teşrinievvel 1327 (1911), S: 4, s. 107-109.
- ŞEKİB, Ş. Sanat-ı Muhamatı İcra Salahiyetini İhras İçin Muktazi Şartlar, *Muhamat*, 10 Kanunusani 1327, S: 7, s. 215-217.
- ŞEKİB, Ş.; Tarihçe-i Muhamat, *Muhamat*, S: 5, s. 135-137; S: 8, s. 241-243; S: 16, 502-505; S: 17, s. 531-534; S: 18, s. 561-561; S: 20, s. 622-624.
- TANYER, Turan. (2004). Eski İstanbul'da Arzuhalçiler, *TBB Dergisi*, S: 53, 271-284.
- (ÜNAL) ÖZKORKUT, Nevin. (2003). Savcılık, Avukatlık ve Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devleti'ne Girişi, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(4), 147-154.
- YÖRÜK, Ali Adem. (2008). *Mekteb-i Hukuk'un Kuruluşu ve Faaliyetleri (1878-1900)*, İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- YUVANAKİ YORGİYADİS, Meslek-i Muhamat, *Muhamat*, S: 2, 1327, s. 56-58.